

Julkaisija: Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö
Tukholma, Ruotsi

ISBN:

Toimittaja ja toinen tekijä: Turid Heiberg, Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö

Tekijä: Daja Wenke

Avustajat: Latvian rajavartiolaitos
Liettuan lapsen oikeuksien suojaamis- ja adoptiovirasto
Tukholman sosiaalinen kriisikeskus, Ruotsi
PROTECT Children on the Move -projektin asiantuntijakokousten puhujat ja osallistujat
Itämeren neuvoston alainen Expert Group for Cooperation on Children at Risk - asiantuntijaryhmä

Tarkistajat: Christoph Braunschweig, Social and Legal Department, Swiss Foundation for the International Social Service; Nina Hannemann, Special Adviser, The Danish Centre against Human Trafficking, Tanska; Philip Ishola, Independent Child Protection, Human Trafficking, Human Rights Consultant, Iso-Britannia; Jyothi Kanics, Independent Child Rights Advocate; Katarina Munier, Programme Officer, National Board of Health and Welfare, Department of Evaluation and Analysis, Welfare Development Unit, Tukholma, Ruotsi; Kerry L. Neal, Child Protection Specialist, UNICEF.

Taitto ja suunnittelu: Laura Klimaite

Kuvat: Raquel Benmergui

Paino: Printing House KOPA

Kiitokset

Tämä sosiaali-, terveydenhuolto-, maahanmuutto- ja oikeusalan ammattilaisille tarkoitettu käytännön opas on laadittu yksityiskohtaisempien toimintaohjeiden pohjalta, jotka perustuvat Child Exploitation: Cross-National Child Protection in Practice - 'PROTECT Children on the Move' -projektista opittuihin seikkoihin.

Projekti on rahoitettu Euroopan komission tuella. Tämä julkaisu kuvastaa vain tekijöidensä näkemyksiä, eikä Euroopan komissio millään tavalla vastaa julkaisun sisältämien tietojen mahdollisesta käytöstä.

Copyright 2015
Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö
Expert Group for Cooperation on Children at Risk

Sisällys

Johdanto.....	5
Maahanmuuttajalapsia koskevat suojelutoimet.....	6
Lapsen edun määrittely	10
Lapsen edun arviointi ja määrittäminen: kaksivaiheinen prosessi.....	11
Viranomaisten välinen ja monialainen yhteistyö lapsen parhaan edun arvioinnissa ja määrittämisessä.....	13
Oikeuksien ja etujen tasapainottaminen lapsen edun määrittämisessä	15
Liikkeellä olevien lasten kehityksen tukeminen	15
Viestintä lapsen kanssa edun arvioinnin ja määrittämisen aikana.....	16
Ikälähtöinen viestintä	17
Sukupuolikysymykset ja oikeus tulla kuulluksi	17
Oikeudelliset haastattelut	17
Lapsen kuuleminen tutkimuksissa ja oikeuskäsittelyissä	17
Laadukas tulkkaus ja kulttuurivälitys.....	18
Vaihe vaiheelta: kansainvälinen yhteistyö kestävän ratkaisun löytämiseksi	18
Tunnistaminen	19
Holhoojien ja edustajien rooli muista maista olevien lasten edun toteutumisessa	21
Tietosuoja ja salassapito	21
Tietolähteet.....	22
Perheen jäljittäminen ja perhesiteiden palauttaminen	23
Perhesuhteiden ja -yhteyksien säilyttäminen.....	24
Riskitekijöiden, selviytymiskyvyn ja tukilähteiden arviointi	24
Kadonneet lapset: lapset, jotka poistuvat hoidosta ja vastaanottokeskuksista viranomaisille ilmoittamatta	26
Muusta maasta tullutta lasta koskevan toimivallan määrittäminen	26
Kansainvälinen yhteistyö kestävän ratkaisun täytäntöönpanemiseksi	28
Kestävät ratkaisut.....	28
Tulevaisuuden suunnitelmat	29
Paikallinen integroituminen	30
Jälkihoito ja nuorten tuki	30
Perheen yhdistäminen kohdemaassa	30
Rikosten, kuten ihmiskaupan ja hyväksikäytön lapsiuhreihin kohdistuvat erityiset suojatoimet	31

Uudelleensijoittaminen ja siirrot	32
Uudelleensijoittaminen ja integroituminen kolmanteen maahan	32
Siirto toiseen maahan Dublin III -asetuksen mukaisesti	33
Palauttaminen	35
Kansainvälisen ja eurooppalaisen siviilioikeuden soveltaminen liikkeellä olevien lasten palauttamiseen.....	35
Säilöönnoton vaihtoehdot.....	36
Palauttamista edeltävät valmistelut.....	37
Siirtovaihe	38
Palauttamisen jälkeinen uudelleenintegroitusvaihe.....	39
Valvonta ja arviointi.....	39

Johdanto

Tässä sosiaali-, terveydenhuolto-, maahanmuutto- ja oikeusalan ammattilaisille tarkoitettussa käytännön oppaassa on yleiskuvaus toimenpiteistä, joilla voidaan turvata lapsen ihmisoikeuksien ja edun toteutuminen rajanylitystilanteissa. Opas on helppokäyttöinen työkalu lähtö- tai asuinmaansa ulkopuolella olevien lasten tapausten käsittelyyn. Oppaassa on kuvattu kansainvälisen ja eurooppalaisen lainsäädännön mukaisia standardeja ja velvoitteita, joilla varmistetaan lasten turvallisuus ja hyvinvointi heidän kansallisesta alkuperästään tai maahanmuuttajastatuksesta riippumatta.

Sosiaalityöntekijöillä sekä maahanmuutto- ja lainvalvontaviranomaisilla, asianajajilla, holhoojilla ja muilla ammattilaisilla, jotka ovat tekemisissä maahanmuuttajalasten kanssa, on keskeinen vastuu kansainvälisten standardien noudattamisen varmistamisessa. Lapsen edun arvioinnit ja määrittelyt ovat tässä suhteessa ensiarvoisen tärkeitä. Lapsen edun määrittely on myös ehtona sille, että jokaiselle lapselle löydetään kestävä ratkaisu, joka voidaan panna täytäntöön.

Maahanmuuttajalapsia koskeva kansainvälinen puitelainsäädäntö on monitahoinen ja -mutkainen. Siihen sisältyy ihmissalakuljetuksen ja -kaupan torjumista, turvapaikka-asioita ja kansainvälistä suojelua koskevat yleissopimukset, työlainsäädäntö, siirtotyöläisiä, rikosten lapsiuhereja ja oikeuslaitosta koskevat kansainväliset standardit sekä kansainvälinen lastensuojelua ja perheasioita koskeva yksityisoikeus. Kaikkia näitä standardeja koskee YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, joka tarjoaa vankan perustan lasten edun turvaamiselle kaikissa yhteyksissä ja tilanteissa.

Yleissopimus koskee kaikkia sopimusvaltioiden lainkäyttövallan alaisina olevia lapsia (2 artikla). Tähän sisältyvät lapset, jotka ovat valtion rajojen sisäpuolella, sekä ne, jotka tulevat valtion lainkäyttövallan alaisiksi yrittäessään päästä maahan, esimerkiksi raja-asemilla ja lentokentillä.¹ Siten yleissopimukseen perustuvat oikeudet koskevat kaikkia maahan tulevia lapsia riippumatta siitä, onko heidän liikkeelläolonsa tarkoitus tai syy matkustus, taloudellisiin syihin perustuva maahanmuutto, turvapaikanhaku, perheen yhdistäminen tai ihmissalakuljetus tai -kauppa.

Yleissopimus sisältää huolenpitoa ja suojelua, tunnistamista, asiainhallintaa, raportointia ja siirtämistä koskevat standardit. Se sallii lapsille oikeuden koulutukseen ja harjoitteluun, sosiaalipalvelujen, terveydenhuollon ja sairaanhoidon saantiin sekä kehittyvien kykyjensä parantamiseen. Lapsilla, jotka ovat joutuneet väkivallan tai hyväksikäytön kohteiksi tai joita on muutoin kohdeltu kaltoin, on oikeus tulla tunnistetuiksi rikoksen uhreina ja saada toipumis-, kuntoutus- ja oikeusapua. Tämä koskee ihmiskaupan lapsiuhereja ja kaikkia lapsia, jotka ovat joutuneet väkivallan ja hyväksikäytön kohteiksi missä tahansa muodossa.

Tässä käytännön oppaassa standardit on muunnettu vaiheittaisiksi ohjeiksi arviointi- ja päätöksentekoprosesseihin rajanylitystilanteissa. Valtioiden viranomaiset ja palveluntarjoajat joutuvat usein työskentelemään yli rajojen, ja heillä on oltava hyvä yhteysverkosto sekä selkeät menettelyt kansainvälisten tapausten arviointiin, päätöksentekoon, siirtoon ja palvelujen tarjoamiseen. Tähän sisältyy monia haasteita, kuten tehokas kommunikointi lapsen

¹ Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 12 kohta.

kanssa muun muassa tulkin ja kulttuurivälittäjän avulla, tietojen keruu lapsen kotiyhteisöstä sekä lapsen ja hänen perheenjäsentensä välisten suhteiden laadun ymmärtäminen. Hyvät käytännön esimerkit sosiaalityöntekijöiden ja viranomaisten tehokkaasta kansainvälisestä yhteistyöstä osoittavat, että nämä haasteet voidaan voittaa.

Tämä käytännön opas perustuu tiettyjä avainaiheita koskeviin suuntaviivoihin, jotka tarjoavat yksityiskohtaisempia tietoja. Oppaan sisältö on luettavissa myös Internetissä kansainvälisen lastensuojelun portaalissa (Transnational Child Protection Portal), jossa on lisäksi tietoja liikkeellä olevien lasten kanssa ja heidän puolestaan työskentelevistä ammattilaisista ja viranomaisista.²

Maahanmuuttajalapsia koskevat suojelutoimet

Lapset muuttavat maiden sisällä ja rajojen yli. Heidän osuutensa kansainvälisistä muuttovirroista Eurooppaan ja Euroopan sisällä sekä maailmanlaajuisesti on merkittävä. Lapset liikkuvat huoltajiensa kanssa tai ilman heitä, matkustusasiakirjojen kanssa tai ilman niitä, pakolaisina ja turvapaikanhakijoina ja itsenäisinä tai taloudellisista syistä tulleina maahanmuuttajina. Kun vanhemmat muuttavat maasta toiseen tai eroavat, lapset saattavat muuttaa toiseen paikkaan tai maahan jommankumman tai kummankin vanhempansa kanssa. Maahanmuuttajavanhemmat saattavat myös jättää lapset lähtömaahan, jolloin maahanmuutto vaikuttaa lapsiin epäsuorasti.

Lasten maahanmuuton syyt ovat yhtä moninaisia kuin he itse. Taustalla voi olla taloudellinen tilanne, koulutustarpeet, sukupuoleen ja kulttuuriin liittyvät syyt, henkilökohtaiset syyt sekä kriisitilanteet, luonnonkatastrofit ja ilmastonmuutos, vaino, aseelliset konfliktit ja humanitaariset kriisit. Jotkut lapset lähtevät kotimaastaan etsimään parempaa elämää, toiset taas pakenevat väkivaltaa, hyväksikäyttöä, kaltoinkohtelua tai konfliktia. Usein syitä on useampia ja ne liittyvät toisiinsa.³

Liikkumista ja maasta toiseen muuttoa tapahtuu Euroopan unionin sisällä sekä EU:n jäsenvaltioiden ja kolmansien maiden välillä. Euroopassa vapaan liikkumisen alueella EU:n jäsenvaltioiden kansalaisilla on oikeus oleskella toisessa EU:n jäsenvaltiossa enintään kolme kuukautta rekisteröitymättä, ja heille myönnetään oleskelulupa, jos he pystyvät osoittamaan säännöllisen tulonlähteen.⁴

Kansainväliset perheasiat ja lastensuojelu

[Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi](#) (HCCH) on maailmanlaajuinen hallitusten välinen organisaatio, joka on laatinut tärkeitä standardeja lastensuojelua ja perheasioita koskevalle kansainväliselle yhteistyölle. Haagin konferenssin yleissopimusten keskeisiä teemoja ovat kansainvälinen lastensuojelu, kansainvälinen adoptio, vanhempien tekemät lapsikaappaukset sekä vanhempainvastuuseen ja yhteydenpitoon liittyvät asiat.

² Viittaus wikiin ja suuntaviivoihin

³ Van de Glind, Hans ja Anne Kou, Migrant Children in Child Labour, A vulnerable group in need of attention, International Organisation of Migration, *Children on the Move*, 2013, s. 27–43, s. 30. Thatun, Susu ja Karin Heissler, Children's Migration: Towards a multidimensional child protection perspective, International Organisation of Migration, *Children on the Move*, 2013, s. 95–108, s. 105.

⁴ Euroopan parlamentin ja [neuvoston direktiivi 2004/38/EY](#), annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella.

Kansainvälistä lastensuojelua ja perheoikeutta koskevilla Haagin yleissopimuksilla on useita yhteisiä ominaisuuksia. Ne varmistavat, että yhdessä sopimusvaltiossa tehty virallinen päätös tunnustetaan automaattisesti myös muissa sopimusvaltioissa. Ne mahdollistavat sopimusvaltioiden välisen yhteistyön muun muassa keskusviranomaisten perustamisen sekä yhtenäisten menettelytapojen kehittämisen kautta. Yleissopimukset tukevat käytännön toimia, kuten asiakirjojen kääntämistä, tietojenvaihtoa ja vakiomuotoisten mallilomakkeiden käyttöä, ja pyrkivät siten yksinkertaistamaan ja nopeuttamaan rajanylitysmenettelyjä sekä virallisten päätösten täytäntöönpanoa.

Haagin yleissopimukset ovat sikäli innovatiivisia, että niissä valtion toimivalta määritellään lapsen kansallisuuden sijaan ensisijaisesti lapsen "asuinpaikan" käsitteen perusteella. Euroopan unionissa [Bryssel II a -asetus](#) sisältää vastaavat kansainvälisiä lastensuojelu- ja perheasioita koskevat standardit. Myös Euroopan neuvosto on laatinut lastensuojelu- ja perheasioita koskevia yleissopimuksia.

Kansainvälinen suojelu

Kansainvälistä suojelua tarvitseville kolmansien maiden kansalaisille turvapaikka- ja vastaanottojärjestelmä on yksi mahdollinen portti EU:hun. Turvapaikkahakemuksen jättäminen on usein *de facto* mahdollista vain Euroopan valtioissa. Pyrkiminen Euroopan maihin kansainvälisen suojelun saamiseksi on kuitenkin usein pakolaisille hankalaa, joskus jopa hengenvaarallista. Laillisten maahanmuuttokanavien puuttuessa monet maahantulijat ja pakolaiset, myös lapset, joutuvat turvautumaan näillä riskialttiilla reiteillä ihmisalakuljettajien palveluihin, ja tällöin matkaan voi liittyä merkittäviä vaaroja.⁵

[YK:n pakolaisyleissopimus pöytäkirjoineen](#) sääntelee henkilöiden oikeutta hakea kansainvälistä suojelua. Lapset nauttivat erityissuojelua, ja heillä on oikeus turvapaikkahakemuksensa tarkistamiseen yksilöllisesti. Lapsiin kohdistuvat vainon muodot on otettava huomioon riippumatta siitä, hakeeko lapsi turvapaikkaa yksin vai vanhemman tai huoltajan kanssa. Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat tarkentaneet näitä standardeja EU:n kontekstissa ja panneet täytäntöön useita [direktiivejä](#), jotka sääntelevät turvapaikanhakijoiden kelpuuttamista ja vastaanotto-olosuhteita EU:ssa sekä turvapaikkamenettelyjä ja palauttamista.

Hyväksikäytön ja ihmisalakuljetuksen sekä -kaupan riskit

Monet alaikäiset maahantulijat, turvapaikanhakijat mukaan lukien, altistuvat vaaroille matkan aikana sekä kohdemaassa. Lapsiin saattaa kohdistua matkan aikana ja kohdemaassa väkivaltaa, hyväksikäyttöä ja kaltoinkohtelua, joihin voivat syyllistyä työntekijät, kuljettajat, salakuljettajat sekä ihmiskauppiat. Myös mukana olevat aikuiset, kuten huoltajat tai vanhemmat, saattavat olla vaaraksi joillekin lapsille. Lapset saattavat kokea merkittävää välinpitämättömyyttä tai kaltoinkohtelua viranomaisten, kuten poliisin, rajavartijoiden, maahanmuuttovirkailijoiden sekä vastaan- tai säilöönottokeskusten henkilökunnan taholta.

⁵ Euroopan unionin perusoikeusvirasto, *Legal Entry Channels to the EU for Persons in Need of International Protection: A toolbox*, FRA Focus, 02/2015, 2015, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/legal-entry-channels-eu-persons-need-international-protection-toolbox>. Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto, *Legal Avenues to Safety and Protection Through other Forms of Admission*, 18.11.2014, <http://www.refworld.org/docid/5594e5924.html>.

Jotkut kuolevat matkalla nestehukkaan, aliravitsemukseen, tukehtumalla, liikenneonnettomuuksissa tai hukummalla.⁶

Liikkeellä olevat lapset altistuvat hyväksikäytön eri muodoille. Hyväksikäytön riski ei riipu siitä, onko lapsella matkustusasiakirjat mukanaan. Lapset saatetaan värvätä hyväksikäytön tai ihmiskaupan kohteiksi ennen lähtöä, matkan aikana, kohdemaahan saavuttuaan ja jopa vasta sen jälkeen, kun he ovat saaneet oleskeluluvan kohdemaassa, tai paluun, siirron tai uudelleensijoittamisen jälkeen. Lapsia hyväksikäytetään ja kaupataan myös maiden sisällä ilman valtioiden rajojen ylitystä.

Hyväksikäyttö voi tarkoittaa lapsityövoiman käyttöä esimerkiksi taloustöissä, au-paireina, tehtaissa, rakennustyömailla, asfalttitoissa, ravintoloissa ja puhtaanapitoalalla, maataloudessa, marjanpöiminnassa ja kerjäämisessä. Lapsia saatetaan käyttää seksuaalisesti hyväksi prostituutiossa ja pornografiassa. He saattavat joutua matkustavien seksirikollisten uhreiksi, heitä voidaan kuvata verkkokameroilla ja heistä voidaan julkaista lapsipornokuvia ja laitonta sisältöä Internetiin. Myös alaikäisten lasten naittamista ja pakkoavioliittoja yli valtioiden rajojen on ilmennyt. Lasten hyväksikäytön organisoijina voivat olla perheet, pienet ryhmittymät tai laajat rikollisverkostot. Lapsia hyväksikäytetään laittomassa ja rikollisessa toiminnassa, kuten huumeiden valmistuksessa ja salakuljetuksessa, taskuvarkauksissa tai murroissa.⁷ Europolin vuonna 2015 julkaiseman raportin mukaan ihmiskauppioiden uhreja, mukaan lukien lapsia, käytetään yhä useammin apuna esimerkiksi kerjäämisessä, etuuspetoksissa, identiteettihuijauksissa sekä luotto- ja vakuutuspetoksissa.⁸

Lapsikauppa on määritelty ensimmäisen kerran [YK:n yleissopimukseen liitettyssä ihmiskauppaa koskevassa lisäpöytäkirjassa](#) (2000). Lisäpöytäkirjassa lapsikauppa kuvataan hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaksi lapsen värväämiseksi, kuljettamiseksi, siirtämiseksi, kätkemiseksi tai vastaanottamiseksi. Keinolla, jolla lasta kaupataan, tai lapsen suostumuksella ihmiskauppaan liittyvään toimintaan ei ole merkitystä. Määritelmä sisältää rajoitetun luettelon hyväksikäytön muodoista, jotka voidaan katsoa ihmiskaupaksi. Lapsikaupasta voidaan nostaa syyte, vaikka hyväksikäyttöä ei olisi vielä tapahtunut, jos lapsen hyväksikäyttöaikomus voidaan todistaa. Lisäpöytäkirja täydentää kansainvälistä järjestäytyneitä rikollisuutta koskevaa YK:n yleissopimusta. Lisäpöytäkirjan määritelmää ihmiskaupasta tuleekin tulkita kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden kontekstissa.

[Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta](#) (2005) otti käyttöön sanamuodoltaan vastaavan kansainvälisen määritelmän. Siinä kuitenkin korostetaan, että uhreja on suojeltava myös silloin, kun ihmiskauppaa harjoitetaan maiden sisällä ja ilman laajojen järjestäytyneiden rikollisryhmien osallisuutta. Euroopan neuvoston yleissopimuksessa on määritelty erityisen tehokkaat suojelutoimet ihmiskaupan uhreille, mukaan lukien lapsille.

⁶ Katso: YK:n lastenavun rahaston Innocenti Research Centre -tutkimuslaitos, *Child Trafficking in the Nordic Countries, Rethinking strategies and national responses*, A Technical Report, 2012. CARDET, Defence for Children International – Italy et al., *IMPACT, Improving Monitoring and Protection Systems Against Child Trafficking and Exploitation, Transnational Analysis*, 2013.

⁷ YK:n lastenavun rahaston Innocenti Research Centre -tutkimuskeskus, *Child Trafficking in Europe, A broad vision to put children first, Innocenti Insight*, 2008, hankittu osoitteesta http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/ct_in_europe_full.pdf 25. syyskuuta 2015, s. 12. Itämeren valtioiden neuvosto, Child Centre -yksikkö, Expert Group for Cooperation on Children at Risk -asiantuntijaryhmä, *Children trafficked for exploitation in begging and criminality: A challenge for law enforcement and child protection, A CBSS Project in Lithuania, Poland, Norway and Sweden*, 2013, http://www.childcentre.info/public/Childtrafficking_begging_crime.pdf. YK:n lastenavun rahaston Innocenti Research Centre -tutkimuslaitos, *Child Trafficking in the Nordic Countries, Rethinking strategies and national responses*, A Technical Report, 2012, s. 18–20.

⁸ Europol, *The THB Financial Business Model, Assessing the current state of knowledge*, 2015, s. 13.

Euroopan neuvosto on edistänyt muita tärkeitä standardeja, jotka koskevat muun muassa lasten suojelemista seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja väkivallalta sekä oikeuslaitoksen kanssa tekemisiin joutuvia lapsia.

[EU:n direktiivi ihmiskaupan torjunnasta](#) (2011) laajensi hyväksikäytön käsitettä ihmiskaupan yhteydessä. Sen ihmiskaupan määritelmään sisältyy eksplisiittisesti hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa. Direktiivin 2 artiklan 3 kohdan mukaan käsite ”rikollisen toiminnan hyväksikäyttö” olisi ymmärrettävä toiminnaksi, jossa henkilöä käytetään hyväksi muun muassa taskuvarkauksiin, myymälävarkauksiin, huumausaineiden laittomaan kauppaan ja muuhun vastaavaan toimintaan, joka on rangaistavaa ja josta saadaan taloudellista hyötyä. Lisäksi direktiivin mukaan ”kerjäämisen hyväksikäyttö, mukaan lukien riippuvuussuhteessa olevan ihmiskaupan uhriksi joutuneen henkilön käyttö kerjäämiseen, kuuluu ihmiskaupan määritelmän soveltamisalaan vain siinä tapauksessa, että siinä täyttyvät kaikki pakollisen työn tai palveluksen tunnusmerkit”.⁹

Ihmiskaupakäsitteen tarkentaminen on tärkeää, sillä sen ansiosta uhreille voidaan tarjota monipuolisempaa tukea ja suojelua. Erilaisten tulkintatasojen vuoksi lapsikaupan erottaminen muista hyväksikäytön muodoista on kuitenkin haastavaa. On erityisen haastavaa ymmärtää, keihin lapsiin riski kohdistuu, sekä tunnistaa lapsikauppatapaukset, mukaan lukien ennakoiva tunnistaminen jo ennen hyväksikäytön alkamista tai rajanylitysvaiheessa.

Kansainväliset ja eurooppalaiset standardit ovat vaikuttaneet kansallisten lakien, käytäntöjen ja menettelyjen kehittämiseen, ja ne opastavat merkittävästi niiden täytäntöönpanossa. Jos kansallinen laki ja käytäntö poikkeavat kansainväliseen ja eurooppalaiseen lainsäädäntöön perustuvista oikeuksista ja standardeista, Euroopan yhteisöjen tuomioistuin, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksella perustetut elimet tarjoavat mahdollisuuden hakea oikeussuojaa sekä edistää lain ja käytäntöjen uudistamista.

Kansainvälisissä tilanteissa olevia lapsia koskeva puitelainsäädäntö on vahva. Kaikilla olennaisilla standardeilla on yksi yhteinen ominaisuus: ne perustuvat YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista ja edistävät yleissopimuksen täytäntöönpanoa myös kansainvälisissä yhteyksissä.

Yleissopimus lapsen oikeuksista ei määrittele pelkästään lasten ihmisoikeuksia ja valtioiden siihen liittyviä velvollisuuksia, vaan se sisältää myös vanhempia ja huoltajia, viranomaisia, yksityisiä palveluntarjoajia ja yksityistä sektoria koskevia velvollisuuksia. Nämä oikeudet ja velvollisuudet antavat sosiaalityöntekijöille ja viranomaisille osviittaa kaikissa liikkeellä olevia lapsia koskevissa toimenpiteissä, päätöksissä ja arvioinneissa. Yleissopimus auttaa sosiaalityöntekijöitä ja viranomaisia luovimaan kansainvälisten, eurooppalaisten ja kansallisten lakien viidakossa. Se tarjoaa yleiset puitteet ja vahvimman mahdollisen vertailukohdan lastensuojelulle.

⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta, Euroopan unionin virallinen lehti, Bryssel, 15. huhtikuuta 2011, 11 kohta.

Lapsen edun määrittely

YK:n [lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen](#) 3 artiklassa säädetään, että ”kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu”.

Lapsen edun arviointi sisältää ”niiden tekijöiden arvioinnin ja tasapainottamisen, jotka ovat välttämättömiä päätöksen tekemiseksi tietyssä tilanteessa tietyn yksittäisen lapsen tai lapsiryhmän osalta”.¹⁰ Lapsen etua arvioitaessa on huomioitava seuraavat tekijät:

- Lapsen näkemykset
- Lapsen identiteetti, mukaan lukien ikä ja sukupuoli, henkilöhistoria ja tausta
- Lapsen huolenpito, suojelu ja turvallisuus
- Lapsen hyvinvointi
- Perheen säilyttäminen ja perhesuhteiden ylläpitäminen
- Lapsen sosiaaliset kontaktit samanikäisiin ja aikuisiin
- Haavoittuva tilanne, toisin sanoen lapseen kohdistuvat riskit sekä suojelun, selviytymiskyvyn ja vaikuttamismahdollisuuksien lähteet;
- Lapsen kyvyt ja kehittyvät valmiudet
- Lapsen oikeus terveyteen ja koulutukseen
- Lapsen kehitys ja hänen asteittainen siirtymisensä aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään
- Kaikki muut lapsen erityistarpeet.¹¹

Oikeus syrjinnältä suojeluun

[Yleissopimus lapsen oikeuksista](#) tarjoaa laajamittaista suojelua syrjinnältä. Siinä säädetään, että sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua. (2.1 artikla)

Yleissopimuksen sisältämät oikeudet koskevat siten myös alaikäisiä muiden maiden kansalaisia riippumatta heidän maahanmuuttajastatuksestaan tai heidän vanhempiansa siirtolaisstatuksesta, mukaan lukien vierailulla tai pakolaisina olevia lapsia, siirtotyöläisten lapsia ja paperittomia lapsia.¹²

Syrjintäkielto oikeuttaa jokaisen lapsen saamaan välitöntä apua ja tukea sillä aikaa, kun hänen tilannettaan ja etuaan arvioidaan. Lapsen edun määrittämisen osalta tämä tarkoittaa sitä, että lapsiin tulee soveltaa samoja tai vastaavanlaisia standardeja heidän kansallisuudestaan huolimatta. Jotta voidaan varmistaa, että näitä standardeja sovelletaan muista maista tulleisiin lapsiin myös käytännössä, on ehkä otettava käyttöön ennaltaehkäiseviä toimia, kuten laadukas tulkkaus ja kulttuurivälitys, jotta viestintä voitaisiin toteuttaa tehokkaasti myös sellaisten lasten kanssa, jotka eivät hallitse kohdemaan kieltä.

Syrjintäkielto ei tarkoita sitä, että lapsi saisi automaattisesti oleskeluluvan, vaan että lapsen edun

¹⁰ Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti N:o 14 (2013), 47 kohta.

¹¹ Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti N:o 14 (2013), V.A.1 luku ja 44 kohta.

¹² Yhdistyneiden Kansakuntien lastenavun rahasto, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, Fully Revised Edition, Rachel Hodgkin ja Peter Newell, 2002, s. 26.

määrittämisen perusteella tehdään päätös siitä, palautetaanko lapsi toimivaltaiseen valtioon vai omaksuuko kohdemaan toimivallan kyseisen lapsen kohdalla.

Se, missä määrin lapsen oikeutta tulla suojelluksi syrjinnältä kunnioitetaan lähtömaassa, voi myös olla ratkaiseva tekijä lapsen edun ja kestävän ratkaisun määrittämisessä. Tässä kontekstissa on tärkeä arvioida mahdollisia syrjinnän perusteita lapsen lähtömaassa, kuten vähemmistöön kuuluminen, sukupuoli tai sukupuoli-identiteetti, uskonto, vammaisuus tai lapsen tai hänen vanhempiansa kansallinen alkuperä tai kansalaisuudettomuus.

Lapsen edun arviointi ja määrittäminen: kaksivaiheinen prosessi

Lapsen edun arviointi ja määrittäminen ovat saman prosessin kaksi vaihetta, joilla pyritään selvittämään kyseisen lapsen edun arvioinnin kannalta olennaiset tekijät.¹³

Lapsen edun arviointi voidaan tehdä epävirallisesti ja tapauskohtaisesti tai muodollisena prosessina. Arviointi koskee jokapäiväisiä asioita ja päätöksiä, joilla on enemmän tai vähemmän vakavat seuraukset lapsen kannalta. Lapsen etu voi muuttua merkittävästi varttumisen ja tilanteen sekä valmiuksien kehittymisen myötä. Niinpä lapsen etua voidaan joutua arvioimaan säännöllisesti uudelleen yhdessä lapsen kanssa.

Lapsen edun määrittäminen on muodollinen prosessi, johon osallistuvat viranomaiset ja asiantuntevat päätöksentekijät. Lapsen edun määrittämisen tavoitteena on saavuttaa kansalliseen lainsäädäntöön perustuva päätös, joka suojaa lapsen oikeuksia ja edistää hänen hyvinvointiaan, turvallisuuttaan ja kehitystään. Päätöksentekijän on arvioitava ja tasapainotettava kaikki tapauksen kannalta olennaiset tekijät sekä otettava huomioon lapsen kaikki oikeudet sekä viranomaisten ja palvelutarjoajien velvollisuudet lasta kohtaan. Lapsen edun määrittämisen tavoitteena on kestävän ratkaisun löytäminen. Lapsen etu määritetään, kun käsiteltävillä asioilla arvioidaan olevan merkittävät vaikutukset lapsen nykyiseen ja tulevaan elämään.¹⁴

Lapsen edun määrittämiseen liittyvät tekijät kansainvälisissä tapauksissa

Lapsen edun arvioinnin tarkoituksena on kerätä kaikki tarvittavat tiedot, joiden perusteella voidaan tehdä päätelmä mahdollisten toimenpiteiden, menettelyjen tai päätösten vaikutuksesta lapseen ja hänen tulevaisuuteensa. Lapsen edun arvioinnissa on otettava huomioon seuraavat tekijät:

- Lapsen ja hänen kanssaan olevien henkilöiden henkilöllisyyden määrittäminen sekä heidän suhteensa laatu
- Tapauksen arviointi seuraavat tekijät mukaan lukien:
 - lapsen kuuleminen
 - lapsen tilanteen, taustan ja tarpeiden arviointi
 - sosiaalinen asema ja perhesuhteiden arviointi
 - todisteiden keruu esimerkiksi rikosoikeudellisten tutkimusten ja lapsen haastattelujen avulla
 - riskien ja turvallisuuden arviointi

¹³ Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti N:o 14 (2013), 46 kohta.

¹⁴ Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti N:o 14 (2013), 47 kohta.

- tuen lähteiden, kykyjen, valmiuksien ja vaikutusmahdollisuuksia koskevien resurssien kartoittaminen
- Tulevaisuuden suunnitelmien laatiminen
- Kattava arviointi mahdollisten päätösten vaikutuksista lapseen
- Kestävän ratkaisun löytäminen
- Jatkuvat arvioinnit kestävän ratkaisun täytäntöönpanon aikana, ajantasainen seuranta, arviointi ja valvonta sekä kestävään ratkaisuun liittyvien järjestelyjen muuttaminen tarpeen mukaan lapsen edun mukaisesti.

Arviointi on aina tehtävä lapsikeskeisesti. Niinpä on tärkeää muodostaa luottamuksellinen suhde lapseen ja kommunikoida tehokkaasti kielellä, jota lapsi ymmärtää. Ihannetapauksessa arviointiin osallistuu eri aloja edustava pätevien ammattilaisten tiimi.

Menettelytakeet lapsen edun määrittämisessä

Koska lapsen edun määrittäminen on muodollinen prosessi, se edellyttää tiettyjä menettelytakeita sekä dokumentointia:

- **Lapsilähtöisesti laaditut tiedot** kielellä, jota lapsi ymmärtää, jotta lapsi voi muodostaa mielipiteensä ja ilmaista omat näkemyksensä.
- **Lapsen oikeus ilmaista omat näkemyksensä ja saada ne otetuiksi huomioon:** Lapsilla on aina oikeudellisen tai hallinnollisen päätöksenteon yhteydessä oikeus tulla kuulluksi ja saada näkemyksensä otetuiksi huomioon. Lapsen kuuleminen on dokumentoitava, ja mukaan on liitettävä selkeä kuvaus siitä, miten lapsen näkemykset suhteutetaan muihin näkemyksiin ja tietolähteisiin. Lapsen kanssa on viestittävä tehokkaasti ja lapsilähtöisesti. Apuna saatetaan tarvita laadukasta tulkkausta ja kulttuurivälitystä. Jos kyseessä on ilman huoltajaa oleva tai vanhemmistaan eroon joutunut lapsi, holhoojan tai edustajan rooli on olennaisen tärkeä lapsen ja viranomaisten välisessä viestinnässä.¹⁵ Oikeuteen tulla kuulluksi sisältyy myös oikeus saada asia oikeuskäsittelyyn, jos päätöksentekijänä on tuomioistuin. Oikeuskäsittely on järjestettävä viipymättä lapsilähtöisesti siten, ettei lapsiuhreja tai todistajia syyllistetä oikeudellisessa menettelyssä.¹⁶ Jotta lapsen oikeus tulla kuulluksi ja saada omat näkemyksensä otetuiksi huomioon voidaan turvata, lapsen ikä, sukupuoli ja tausta, kehitystaso ja kehittyvät valmiudet on otettava asianmukaisesti huomioon.
- **Laadukas tulkkaus:** Lapsilla, jotka eivät puhu kohdemaan kieltä, on oikeus käännos- ja tulkkauspalveluihin. Tulkkausta tulee tarjota maksutta puolueettomassa ilmapiirissä silloin, kun tulkki on suoraan osallisena keskustelussa.
- **Holhous ja edustus:** Ilman huoltajaa olevilla lapsilla on oikeus riippumattomaan edustajaan tai holhoojaan, joka on pätevä ja kykenevä edustamaan ja ajamaan lapsen etua.¹⁷
- **Lakimääräinen edustus:** Lapsi tarvitsee asianmukaisen lakimääräisen edustajan, kun tuomioistuimet ja muut vastaavat elimet arvioivat muodollisesti hänen etuaan ja määrittävät sen. Lakimääräinen neuvonta, avustaminen ja edustus ovat erittäin tärkeitä

¹⁵ Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti N:o 14 (2013), 90 kohta.

¹⁶ Lapsen oikeuksien komitea, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Yleiskeskustelun päivä, 2012, s. 22–23.

¹⁷ Lapsen oikeuksien komitea, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Yleiskeskustelun päivä, 2012, s. 22–23.

oikeudellisissa tai hallinnollisissa menettelyissä, esimerkiksi silloin, kun lapsi hakee turvapaikkaa tai hän tarvitsee rikoksen uhrina erityistä suojelua.¹⁸

- **Oikeudelliset perustelut:** Kaikkien lasta koskevien päätösten tulee olla selkeästi perusteltuja. Perusteluissa tulisi todeta kaikki lapseen liittyvät tosiseikat ja tekijät, jotka on katsottu oleellisiksi lapsen edun arvioinnin kannalta, sekä selvittää tekijöiden sisältö kyseisessä yksittäistapauksessa ja niiden painottaminen lapsen edun määrittämiseksi.¹⁹
- **Päätösten tarkistamis- ja muuttamismekanismit:** Valtioiden tulisi perustaa viralliset mekanismit, joilla lapsen etua koskevista päätöksistä voidaan valittaa tai niitä voidaan muuttaa. Lasta on tuettava näiden mekanismien käytössä. Tätä varten on selkeästi määritettävä, milloin tapauksesta tai päätöksestä voidaan valittaa tai niitä voidaan muuttaa; esimerkiksi silloin, kun tapausta varten on saatu uusia todisteita tai viranomaiset eivät ole pystyneet panemaan ensimmäisessä vaiheessa tehtyä päätöstä täytäntöön.²⁰
- **Muutoksenhakuoikeus:** Lapsen edun määrittämiseen on voitava hakea muutosta. Lapsen on voitava hakea muutosta ylimmältä viranomaiselta tai korkeimmalta hallinto-oikeudelta ja saada siihen tarvittavaa tukea, esimerkiksi oikeusapua tai lakimääräinen edustaja. Päätöksen toimeenpano on keskeytettävä muutoksenhakumenettelyn ajaksi.²¹ Päätöksissä, jotka koskevat lapsen siirtämistä tai palauttamista toiseen maahan, päätöksen teon ja täytäntöönpanemisen välillä on oltava riittävästi aikaa, jotta lapsi voi jättää muutoksenhakupyynnön tai pyytää päätöksen tarkistamista.

Viranomaisten välinen ja monialainen yhteistyö lapsen parhaan edun arvioinnissa ja määrittämisessä

Lapsen edun arviointi ja määrittäminen edellyttävät eri ammattiryhmien tietämystä ja näkemyksiä, jotta lapsen tilanteesta ja taustasta saadaan kattava käsitys. Luottamukselliset kumppaniverkostot sekä useiden sidosryhmien ja alojen yhteistyö maiden välillä ja yli rajojen ovat erittäin tärkeitä.

Eri toimijoiden välisen yhteistyön ja konsultoinnin vahvistaminen ja vakiinnuttaminen on olennaisen tärkeää, jotta voidaan varmistaa, että lapsen ihmisoikeudet otetaan prosessissa asianmukaisesti huomioon ja ne katsotaan toisiinsa liittyviksi sekä erottamattomiksi.

Viranomaisten välinen ja monialainen yhteistyö

- tarkoittaa sitä, että viranomaiset ja eri alan ammattilaiset tekevät yhteistyötä – lapsi keskipisteenä – kyseisen tapauksen arvioinnissa, suunnittelussa ja hallinnassa sekä tietojen tuottamisessa päätöksentekoprosessiin

¹⁸ Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti N:o 14 (2013), 96 kohta. Katso myös: Euroopan pakolais- ja ihmisoikeusjärjestöjen neuvottelukunta, *Right to Justice: Quality Legal Assistance for Unaccompanied Children, Annex 1: Guiding principles for quality legal assistance for unaccompanied children*, 2014.

¹⁹ Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti N:o 14 (2013), 97 kohta.

²⁰ Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti N:o 14 (2013), 98 kohta. Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto, *UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child*.

2008 <http://www.unhcr.org/4566b16b2.pdf> on 12 September 2015, s. 79.

²¹ Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti N:o 14 (2013), 98 kohta.

- **sisältää** yhteydenpidon, tietojenvaihdon ja tapauksia koskevat keskustelut lapsen kanssa suoraan tekemisissä olevien ammattilaisten ja viranomaisten – ja mahdollisesti vapaaehtoistyöntekijöiden tai hoitajien – välillä
- **edellyttää** ammattitaitoista ja luottamuksellista yhteistyötä ja aikaa, yhteisymmärrystä keskeisistä käsitteistä, termeistä ja määritelmistä, tietämystä kunkin osapuolen valtuuksista, selkeitä työskentelyrutiineja koskevia määräyksiä tietoturva ja salassapito mukaan lukien, sekä tehtävien jakamista ja johtamista koskevia sääntöjä, mieluummin vakiintuneessa muodossa
- **on tärkeää**, sillä sen avulla voidaan saavuttaa parempi käsitys lasta koskevista erilaista ja säädöksistä sekä lapsen tilanteesta, kokemuksista, tarpeista ja toiveista
- **on välttämätöntä**, jotta lapsen etua voidaan arvioida ja se voidaan määrittää tasapainoisesti ja kokonaisvaltaisesti
- **auttaa varmistamaan**, että lapsen näkemykset ohjaavat kunkin ammattilaisen tai viranomaisten toimenpiteitä, sekä vähentämään lapsen kuulemisten tai virallisten kuulustelujen määrän minimiin
- **tarjoaa mahdollisuudet** tehokkaaseen ja asianmukaiseen työskentelyyn erityisesti silloin, kun lähestymistapa on lapsikeskeinen ja -lähtöinen, tarjoaa lapselle aidon mahdollisuuden saada tietoja ja tulla kuulluksi, vähentää rikoksen uhriksi joutuneen syyllistämistä tutkinnan ja käsittelyjen aikana ja lievittää myös yksittäisiin ammattilaisiin tai viranomaisiin kohdistuvaa painetta
- **on olennaisen tärkeää**, jotta voidaan varmistaa päätöksentekoprosessien turvallisuus ja järjestyminen sekä oikeuksiin perustuvat ja kestävät lopputulokset.

Oikeus konsuliapuun

Oman asuinmaansa ulkopuolella olevilla lapsilla on oikeus saada apua maataan edustavilta suurlähetystöiltä ja konsuliedustustoilta. Konsuliedustuston henkilöstöllä voi olla merkittävä rooli ulkomailla olevien lasten tukemisessa ja avustamisessa, tukiyhteyshenkilöiden löytämisessä ja tapauksen siirtämisessä sekä avun hankkimisessa. Konsuliedustuston henkilöstö voi ottaa yhteyttä keskusviranomaisiin tai kansallisiin yhteyspisteisiin ja pyytää teknistä neuvontaa lapsia koskevissa tapauksissa. Sen on myös saatava tähän liittyviä tietoja ja koulutusta.

Itämeren valtioiden neuvoston ihmiskaupan vastainen työryhmä ja kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (International Organisation for Migration) ovat yhdessä kehittäneet [diplomaatti- ja konsuliedustustojen henkilöstölle tarkoitetun oppaan ihmiskaupan uhrien auttamiseen ja suojeluun](#). Oppaassa on yleiskuvaus ja yksityiskohtaisempia tietoja konsuliedustustojen henkilöstön suojelun vahvistamisesta.

Tietojen, teknisen avun ja erikoisalan asiantuntemuksen saanti

Kansainväliset lastensuojelutapaukset ovat usein monimutkaisia ja hankalasti arvioitavissa. Näin on erityisesti silloin, kun tapauksiin liittyy rikollisuutta, kuten hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa, ja kun lapsen henkilöllisyys, perhesuhteet ja toiveet eivät ole täysin selvillä. Jotta tällaiset tapaukset voitaisiin käsitellä tehokkaasti, on tärkeää, että saatavilla on lastensuojeluun, sosiaaliasioiden, perhesovitteluun, rikoslainsäädäntöön ja turvallisuusasioihin, siirtolaisuuskysymyksiin sekä tulkkaukseen ja kulttuurivälitykseen liittyvää asiantuntemusta.

Eriyasisiantuntemusta ja kokemusta mutkikkaista tapauksista ei ole kuitenkaan välttämättä saatavilla

kaikissa kunnissa, varsinkaan pikkukaupungeissa ja maaseudulla. Lasten kanssa ja heidän puolestaan toimivien viranomaisten ja ammattilaisten on siksi tärkeää tietää, mistä he voivat pyytää tietoja, teknistä apua ja erityisasiantuntemusta.

Tärkeimpiä yhteispisteitä ovat muun muassa seuraavat:

- ihmisoikeuksiin tai lasten oikeuksiin erikoistuneet kansalliset elimet, komiteat tai edustustot
- lastensuojelun keskusviranomaiset, jotka ovat erikoistuneet eri aihealueisiin ja liittyvät yleensä Haagin lastensuojelua koskeviin yleissopimukseen, kansainväliseen perhelainsäädäntöön sekä Bryssel II a -asetukseen
- kansalliset maahanmuuttoviranomaiset
- kansalliset ihmiskaupasta raportoivat tai sitä tarkkailevat elimet
- International Social Service -järjestön paikallistoimistot tapauksiin liittyvissä maissa
- kansalaisjärjestöt ja lasten oikeuksien puolestapuhujat, jotka keskittyvät liikkeellä olevia lapsia ja/tai rikosten lapsiuhreja koskeviin kysymyksiin
- kansalliset rikosten uhrien tukijärjestöt
- Unicefin kansalliset tai alueelliset toimistot, Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto (UNHCR) tai International Organisation for Migration -järjestö.

Oikeuksien ja etujen tasapainottaminen lapsen edun määrittämisessä

Lapsen edun arviointi ja määrittäminen on prosessi, jossa arvioidaan ja punnitaan kyseisen lapsen tilanteeseen liittyviä tekijöitä päätöksenteon tueksi. Prosessissa joudutaan usein ottamaan huomioon erilaisia tekijöitä, joista jotkut voivat vaikuttaa keskenään ristiriitaisilta.

Mahdolliset ristiriidat on ratkaistava tapauskohtaisesti. Viranomaisten ja päätöksentekijöiden on syytä muistaa, että lapsella on oikeus saada oma etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen etu on tärkeysjärjestyksessä etusijalla eikä vain yksi useista huomioon otettavista tekijöistä. Niinpä enemmän painoa on pantava lapsen etua edistäville tekijöille:

- Mahdollisuus joutua vaaraan ohittaa muut tekijät.
- Lapsen oikeus tulla vanhempiansa kasvattamaksi on perusperiaate.
- Lapsen etu toteutuu yleensä parhaimmin oman perheen parissa lukuun ottamatta tilanteita, joihin liittyy huoli lapsen turvallisuudesta.
- Lapsen selviytyminen ja kehittyminen voidaan yleensä varmistaa parhaimmin, jos lapsi voi pysyä oman perheensä luona tai säilyttää läheiset suhteet perheeseensä sekä sosiaalisiin ja kulttuurisiin verkostoihinsa.
- Terveysteen, koulunkäyntiin ja haavoittuvuuteen liittyviä tekijöitä on painotettava.
- Lapsen tilanteen jatkuvuus ja pysyvyys katsotaan tärkeiksi.²²

Liikkeellä olevien lasten kehityksen tukeminen

Lapsen synnynnäisestä oikeudesta elämään sekä henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytyksiin on säädetty [lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen](#) 6 artiklassa. Nämä

²² Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto, Yhdistyneiden Kansakuntien lastenavun rahasto, [Safe and Sound](#), *What States can do to ensure respect for the best interests of unaccompanied and separated children in Europe*, 2014, s. 43 <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/2624.pdf>.

oikeudet liittyvät henkiinjäämiseen, turvallisuuteen ja terveyteen lapsen fyysisen kehityksen sekä henkisen, hengellisen, moraalisen, älyllisen, kognitiivisen, tunne-elämään liittyvän ja sosiokulttuurisen kehityksen edellytyksenä.²³

Lapsen kehittymistarpeita arvioitaessa on otettava huomioon seuraavat tekijät (viittaukset YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen asiaan liittyviin artikloihin):

- Lapsen oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, myös kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa (8 artikla)
- Lapsen kasvatuksen jatkuvuus ja asianmukaisen huomion kiinnittäminen lapsen etniseen, uskonnolliseen, sivistykselliseen ja kielelliseen taustaan (20 artikla)
- Lapsen oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta (24 artikla)
- Lapsen oikeus hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasaan (27 artikla)
- Lapsen oikeus saada opetusta (28 ja 29 artikla)
- Lapsen oikeus lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan (31 artikla).

Lapsen huolenpidon laatu vaikuttaa suoraan hänen kehitykseensä. Lapsen kehitykseen liittyvien oikeuksien ja tarpeiden edistäminen tarkoittaa näin ollen myös sitä, että lapsi voi kasvaa omassa perhepiirissään tai vaihtoehtoisesti sijoitettuna sukulaissuhteeseen perustuvaan tai perheenomaiseen hoitoon oman etunsa mukaisesti. Lapsen kehitystarpeita arvioitaessa on kiinnitettävä asianmukaista huomiota hoitojärjestelyihin sekä laadukkaisiin terveys- ja opetuspalveluihin.

Viestintä lapsen kanssa edun arvioinnin ja määrittämisen aikana

Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa heitä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (12 artikla). Tämä oikeus koskee yhtä lailla lasten osallistumista yhteiskunnallisiin ja poliittisiin asioihin sekä oikeudellisiin ja hallinnollisiin menettelyihin. Yleisenä periaatteena lapsen oikeus tulla kuulluksi kuvastaa käsitystä lapsen omasta toiminnasta, eli lapsia ei nähdä ainoastaan erityissuojelua tarvitsevinä haavoittuvina henkilöinä vaan myös valistuneina päätöksentekijöinä, oikeuksien haltijoina ja aktiivisina yhteiskunnan jäseninä.

Seuraavassa on suosituksia, joiden avulla voidaan luoda lapsen luottamuksellinen suhde ja hänelle voidaan tarjota mielekkäät mahdollisuudet omien näkemysten esittämiseen ja kuulluksi tulemiseen:

- Osoita, että välität lapsesta ja kunnioitat häntä henkilönä.
- Kysy lapselta miten hän voi, mitä mieltä hän on majoituksesta ja tarvitseeko hän jotain.
- Keskustele lapsen kanssa lempeästi jokapäiväisistä asioista.
- Osoita myötätuntoa ja positiivista asennetta ja juttele lapselle asioista, jotka hänelle

²³ Tämän osion sisältö perustuu paljolti UNHCR:n lapsen edun virallista määrittämistä koskeviin ohjeisiin, s. 36.

ovat tärkeitä ja jotka häntä kiinnostavat.

- Tarkkaile, jutteleeko lapsi mielellään kanssasi, rauhoita häntä ja anna hänen tuntea, että hän hallitsee tilanteen.
- Tee kokoushuoneesta lapsiystävällinen, vaikkapa vain pienin esinein ja elein.
- Esittele itsesi ja selosta ammatillinen roolisi.
- Selitä tapaamisen tarkoitus ja syy, miksi olet paikalla keskustelemassa lapsen kanssa ja mitä tapaamisen jälkeen tapahtuu.
- Varaa riittävästi aikaa lapselle puhumiseen ja lapsen kuuntelemiseen.
- Varaa pätevä tulkki tai kulttuurivälittäjä paikalle tarvittaessa.
- Anna lapselle aikaa pohtia antamiasi tietoja, sulatella niitä ja palata myöhemmin toiseen tai kolmanteen tapaamiseen, jos siihen on tarvetta.
- Kysy lapselta, onko hän ymmärtänyt antamasi tiedot, ja pyydä häntä selittämään, mitä hän on ymmärtänyt. Esitä tarvittavat kysymykset kiirehtimättä.

Ikälähtöinen viestintä

Jos kyseessä on nuorempi tai kognitiivisilta kyvyiltään rajoittunut lapsi, häntä voidaan rohkaista osallistumaan asianmukaisin kommunikointimenetelmin, kuten piirtämällä tai leikkimällä, ja tarkkailla lapsen vuorovaikutusta perheenjäsenten, hoitohenkilöstön ja ympäristön kanssa. On erittäin tärkeää, että käytettävä kieli sovitetaan lapsen ikään ja kehitysvaiheeseen. Näin voidaan varmistaa, että lapsi ymmärtää kyseessä olevat asiat ja pystyy ilmaisemaan omia tunteitaan ja näkemyksiään.

Sukupuolikysymykset ja oikeus tulla kuulluksi

Joillekin lapsille on merkityksellistä, haastatteleeko heitä mies vai nainen. Sama koskee tulkkiä, kulttuurivälittäjää, holhoojaa tai hoitohenkilöstöä. Sukupuolen merkitys riippuu lapsen aiemmista kokemuksista miehistä ja naisista kotonaan ja omassa yhteisössään, matkan aikana tai kohteessa. Myös perinteisillä sukupuolirooleilla ja sukupuolten välisillä suhteilla voi olla merkitystä. Lapsen sukupuoli-identiteettiä täytyy kunnioittaa.

Oikeudelliset haastattelut

Haastattelija voi edistää lapsen avautumista painottamalla avoimia kysymyksiä ja välttämällä suljettuja, täsmällisiä, vihjailevia ja johdattelevia kysymyksiä. On erittäin tärkeää, että haastattelijat asennoituvat tilanteeseen puolueettomasti, avoimesti ja empaattisesti sekä välttävät arvostelua ja vastakkainasettelua. Sama koskee tulkkia, joiden on oltava tietoisia näistä yksityiskohdista, jotta he voivat välittää haastattelun tyylin ja ilmapiiirin asianmukaisesti.

Lapsen kuuleminen tutkimuksissa ja oikeuskäsittelyissä

Yleissääntönä rikosten lapsiuhreilla on oikeus tulla suojelluiksi haitanteolta ja syyllistämislä rikututkinnan ja oikeuskäsittelyjen aikana:

- Rikosten lapsiuhreilla on oikeus tulla suojelluiksi tarpeettomasti toistuvilta kuulusteluilta tutkinnan, syyttämisen ja oikeudenkäynnin aikana.

- Videolle tallennettujen kuulustelujen tai muiden viestintäteknologioiden avulla voidaan varmistaa, ettei lapsiuhri tai -todistaja joudu todistamaan avoimessa oikeudenkäynnissä, sekä estää uhrien, todistajien ja vastaajien joutuminen näköyhteydelle toisistaan.
- Lapsiuhrien kuulustelut on annettava erityiskoulutuksen saaneiden ammattilaisten hoidettaviksi. Saman henkilön tulisi mahdollisuuksien mukaan pitää kaikki kuulustelut samalle lapselle.
- Kuulustelut on järjestettävä lapsiystävällisessä ympäristössä.
- Lastentalo-toimintamalli²⁴ on hyvä käytäntö kuulustelujen järjestämiseen ja todisteiden keräämiseen lapsiuhreilta.

Laadukas tulkkaus ja kulttuurivälitys

Tulkeilla on oma roolinsa turvapaikanhakumenettelyihin ja rikostutkimuksiin liittyvässä tietojenkeruunsa, sillä he voivat vaikuttaa siihen, miten lapsen kertomus ymmärretään ja tulkitaan. Epätarkka käännös voi vääristää lapsen kertomuksen, ja tällöin päätökset saatetaan tehdä virheellisten tietojen perusteella. Tämä ei koske ainoastaan käännettävää sisältöä vaan myös lapsen käyttämää tyyliä ja sanavalintoja sekä tapaa, jolla tulkki välittää ne.²⁵

Pätevien tulkkien koulutuksen ja rekrytoinnin lisäksi on tärkeää

- selvittää, mikä viranomainen vastaa tulkkauksen tarjonnasta
- tehdä tulkin osallistumisesta pakollista, jos lapsi ei hallitse virallista haastattelukieltä
- välttää epävirallisten tulkkien, kuten perheenjäsenten, muiden lasten, muiden turvapaikanhakijoiden tai henkilöstön käyttämistä
- käyttää puhelintulkkausta, jos pätevää ja sopivaa tulkkia ei ole paikallisesti saatavilla. Etätulkkaus voi olla parempi vaihtoehto lapsen yksityisyyden suojaamiseksi arkaluonteisissa tapauksissa ja silloin, kun kyseinen kielivähemmistö kohdemaassa on erityisen pieni.
- valmentaa lainvalvonta- ja maahanmuuttoviranomaisia sekä muita haastattelijoita sekä tulkkeja yhteistyöhön lapsille tehtävissä haastatteluissa
- kehittää vakiomenettelyjä, joissa otetaan asianmukaisesti huomioon laadukas ja eettisin periaattein toteutettava tulkkaus sekä salassapitosäännöt
- kouluttaa tulkkeja toimimaan myös kulttuurivälittäjinä.

Vaihe vaiheelta: kansainvälinen yhteistyö kestävän ratkaisun löytämiseksi

Seuraavat tarkastukset ja arvioinnit ovat välttämättömiä muista maista tulevien lasten tunnistamiseksi ja heidän tilanteensa arvioimiseksi:

²⁴ Lastentalo-toimintamalli tarjoaa lapsiuhreille monen alan palveluja saman katon alla. Malli on saanut kansainvälistä tunnustusta, ja sitä pidetään hyvänä käytäntönä. Lastentalojen henkilöstö huolehtii rikosten lapsiuhrien ja -todistajien sekä mahdollisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden lasten haastatteluista. Malli voi auttaa ammattilaisia kehittämään lapsilähtöisiä ja -keskeisiä menettelyjä alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja lapsikaupan uhrien haastatteluihin. Katso: 1. PROTECT-asiantuntijakokous Tukholmassa, 2014, Bragi Guðbrandson, Islannin lastensuojeluvirasto.

²⁵ 2. PROTECT-asiantuntijakokous, Riika, toukokuu 2014, esityksen pitäjänä Ann-Christin Cederborg, Tukholman yliopisto. Katso myös: Crawley, Heaven, *Working with Children and Young People Subject to Immigration Control, Guidelines for best practice*, Second Edition, Immigration Law Practitioners' Association, 2012.

- tietojen kerääminen eri lähteistä ja tapauksen arviointi, mukaan lukien lapsen henkilöllisyyden ja hänen taustansa, tarinansa ja asemansa selvittäminen
- lasta koskevan toimivallan määrittäminen tarpeen mukaan
- holhous ja edustus
- perheen jäljittäminen
- perhesuhteiden arviointi
- riskien ja turvallisuuden arviointi
- resurssien, taitojen, selviytymiskyvyn ja valmiuksien arviointi.

Näiden arviointien aikana lapsella on oikeus laadukkaaseen hoitoon ja suojeluun.

Liikkeellä olevien lasten laadukas hoito

Kansallinen lastensuojelujärjestelmä on tärkeä vertailukohta liikkeellä olevien lasten laadukkaaseen hoidon kehittämiseksi. On tärkeää, että kansainvälisiä lastensuojelutapauksia hallinnoidaan samojen laatustandardien ja periaatteiden mukaan kuin kansallisia tapauksia. Näitä ovat muun muassa seuraavat lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen artikkeleihin viittaavat standardit:

- Oikeus syrjinnältä suojeluun (2 artikla)
- Lapsen edun ensisijainen huomioon ottaminen (3 artikla)
- Synnynnäinen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla)
- Oikeus tulla kuuluksi ja ilmaista vapaasti omat näkemyksensä (12 artikla)
- Huolenpidon tasavertaisuus
- Huolenpidon eettisyys
- Huolenpidon jatkuvuus ja vakaus niin kauan kuin lapsi pysyy kyseisessä maassa
- Huolenpidon jatkuvuus kohdemaassa ja kun lapsi siirretään tai palautetaan toiseen maahan.

Ihmisoikeuksien peruseriaate: pääsy valtion alueelle

Kun lapsi tunnistetaan rajanylityspaikassa matkustusasiakirjojen kanssa tai ilman, valtion viranomaisten on myönnettävä lapselle pääsy valtion alueelle sekä häntä koskeviin tuki- tai vastaanottojärjestelmiin. Pääsyn myöntäminen valtion alueelle tarkoittaa, että lasta ei voida pitää säilöönottokeskuksissa rajoilla, satamissa tai lentokentillä ja että lapsi on rekisteröitävä ja hänet on ohjattava ensi tilassa saapumismaan lastensuojelu- ja maahanmuuttoviranomaisten luo. Tämä määräys juontaa juurensa valtioiden velvollisuudesta tunnistaa suojelun tarpeessa olevat lapset, myöntää mahdollisuus turvapaikanhakumenettelyyn sekä arvioida ja määrittää jokaisen lapsen etu.²⁶

Tunnistaminen

Jotta lapsen henkilöllisyys voidaan tunnistaa hänen etunsa arvioinnin yhteydessä, on hankittava tarvittavat tiedot lapsen kansallisuudesta, kasvatuksesta sekä etnisestä,

²⁶ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 1, 3, 20 ja 22 artikla. Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus vuodelta 1956. Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 20 kohta ja VI luku. Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 20 kohta. Lapsen oikeuksien komitea, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Yleiskeskustelun päivä, 2012, s. 10.

kulttuurisesta ja kielellisestä alkuperästä. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös lapsen henkilöllisyyteen ja taustaan liittyvät erityiset haavoittuvuudet tai suojelutarpeet.²⁷

Tunnistamista koskevan arvioinnin yhteydessä voidaan joutua tarkistamaan lapsen nimi ja ikä, perhesuhteet ja lapsen liikkumista koskevat olosuhteet. Tunnistamisprosessissa saatetaan joutua arvioimaan myös lapsen ja hänen mukanaan olevien henkilöiden suhteen luonnetta. Monesti tunnistamista varten tehdyissä arvioinneissa tarvitaan kohde- ja lähtömaiden välistä viestintää ja tietojenvaihtoa.

Jos henkilöllä ei ole henkilöpapereita mukanaan tai jos alaikäisyydestä on epäilyksiä, voidaan hänen ikänsä joutua arvioimaan. Iän arvioinnissa virhemarginaali on kuitenkin tunnetusti merkittävä. Epäselvissä tapauksissa henkilö, jonka iästä ei ole varmuutta, on katsottava alle 18-vuotiaaksi, osoitettava lastensuojelupalvelujen piiriin ja hänelle on nimitettävä holhooja.²⁸

Henkilön iän määrittäminen on tärkeää useastakin syystä:

- Ikä määrittää, onko kyseessä "lapsi", jolle kuuluvat YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista ja kansallisessa lainsäädännössä lapsille määritellyt oikeudet.
- Ikä voi ratkaista sen, millaiseen vastaanottokeskukseen henkilö lähetetään ja millaisiin tukipalveluihin hän on oikeutettu. Aikuiset ja lapset majoitetaan usein eri paikkoihin, ja lisäksi pikkulapset ja nuoret saattavat olla eri viranomaisten vastuulla.
- Myös holhoojan nimittämispäätös, lapsen oikeus työntekoon sekä rikosoikeudellinen vastuu määräytyvät iän perusteella.
- Ikä voi ratkaista, miten lapsi voi käyttää hänelle kansallisen lainsäädännön mukaan kuuluvia oikeuksia tulla kuulluksi ja ilmaista vapaasti omia näkemyksiään muun muassa oikeudellisissa ja hallinnollisissa menettelyissä, toimia osapuolena oikeuskäsittelyissä, hakea itsenäisesti muutosta päätöksiin sekä saada oikeusapua ja lakimääräinen edustaja.
- Iällä on merkitystä, kun lapselle on myönnetty väliaikainen oleskelulupa 18 vuoden ikään asti.

Henkilön ikä on tärkeä monessa suhteessa, mutta sille annettava painoarvo voidaan kuitenkin kyseenalaistaa. Ihmisoikeuksien näkökulmasta sekä huolenpidon jatkuvuuden ja vakauden tärkeyttä ajatellen olennaisen tärkeää on tukea nuoren henkilön kasvamista aikuiseksi ja itsenäiseen elämään kykeneväksi pitkällä aikavälillä, myös palauttamisen yhteydessä.

Iän arvioiminen

Jos iän arvioiminen katsotaan välttämättömäksi, se on toteutettava monialaisesti ja kyseisen henkilön alkuperä ja tausta on otettava huomioon. Hänen fyysistä koskemattomuuttaan ja ihmisarvoaan tulee lisäksi kunnioittaa.²⁹ Monialaisuus tarkoittaa sitä, että yksi viranomainen, ihannetapauksessa sosiaalipalvelut, johtaa arviointia ja ottaa tapauksen käsittelyyn mukaan kaikki siihen liittyvät

²⁷ Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 20 kohta. Lapsen oikeuksien komitea, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Yleiskeskustelun päivä, 2012, s. 10.

²⁸ Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 31 kohta. Unicefin suuntaviivat ihmiskaupan lapsiuhrien suojelemiseksi, 3.2 kohta. Separated Children in Europe -ohjelma, hyviä toimintatapoja koskeva ilmoitus, 2009, s. 25.

²⁹ Separated Children in Europe -ohjelma, *Position Paper on Age Assessment in the Context of Separated Children in Europe*, 2012, s. 7–8.

viranomaiset, jotta arviointi voitaisiin tehdä kokonaisvaltaisesti mutta samalla voitaisiin välttää tarpeettomasti toistuvat haastattelut tai eri virastojen tekemät tutkimukset.

Ikää arvioitaessa kyseistä henkilöä on kuultava, ja prosessi on toteutettava lapsilähtöisesti ja sukupuoli huomioon ottaen henkilön tietoisella suostumuksella. Kulttuuriseikoilla, ympäristö- ja elinolosuhteilla sekä fyysisellä, psykologisella ja kognitiivisella kehitystasolla voi olla merkittävä vaikutus siihen, miten nuoreen suhtaudutaan. Joissakin kulttuureissa alle 18-vuotiaita pidetään aikuisina heti, kun he ovat suorittaneet jonkin siirtymäriitin heidän biologisesta iästään huolimatta, ja he saattavat käyttäytyä erittäin kypsän oloisesti. Heikot elinolosuhteet, ravitsemus ja hygienia ovat voineet hidastaa köyhistä oloista tulevien lasten kasvua ja kehitystä. Niinpä pelkkä fyysinen tutkimus ei todennäköisesti anna luotettavia tuloksia.

Henkilöllä, jonka ikä arvioidaan, on oltava apunaan holhooja tai muu pätevä tukihenkilö. Henkilölle on kerrottava menettelystä ja sen tulosten vaikutuksista. Henkilöllä on oltava mahdollisuus hakea muutosta arvioinnin tulokseen ja hänen on saatava siinä tarvitsemaansa tukea. Virhemarginaali tulee tulkita kyseisen henkilön hyväksi.³⁰

Holhoojien ja edustajien rooli muista maista olevien lasten edun toteutumisessa

Holhoojat ovat tärkeitä yhteyshenkilöitä sosiaalityöntekijöille ja viranomaisille, sillä he edustavat lapsen etua. He myös tukevat lasta yhteydenpidossa viranomaisiin ja palveluntarjoajiin. Sosiaalityöntekijöiden, viranomaisten ja palveluntarjoajien on tämän vuoksi otettava holhooja mukaan hoidon suunnitteluun ja päätöksentekoprosessiin, maahanmuuttoasioita ja muutoksenhakua koskeviin kuulemisiin sekä muihin lapsen tapauksen kannalta olennaisiin asioihin. Holhoojan tai edustajan valtuuksiin ei yleensä sisälly lainopillinen neuvonta. Hallinnollisissa tai oikeudellisissa käsittelyissä, kuten turvapaikkamenettelyissä, osallisina olevat lapset tarvitsevat näin ollen myös asianajajan ja oikeusavustajan.³¹

Kun lapsi siirretään toiseen majoituspaikkaan, vastaanottokeskukseen tai sijaisperheeseen, tulee ensisijaisesti huomioon ottaa holhousjärjestelyjen jatkuvuus. Voidakseen kommunikoida tehokkaasti lapsen kanssa holhooja saattaa tarvita laadukasta tulkkausta.

Holhoojalla voi olla merkittävä rooli myös palautusmenettelyissä. Sosiaalityöntekijöiden ja viranomaisten on varmistettava holhouksen jatkuvuus palauttamisen yhteydessä, huolehdittava holhoojien välisestä yhteistyöstä kohde- ja palauttamismaissa sekä holhousvastuiden luovuttamisesta valtioiden välillä.³²

Tietosuoja ja salassapito³³

Viranomaisten ja ammattilaisten on noudatettava tiukkoja tietosuoja- ja salassapitosääntöjä sekä kunnioitettava lapsen oikeutta yksityisyyteen. Usein on kuitenkin välttämätöntä jakaa

³⁰ Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto, UNHCR Guidelines on Unaccompanied and Separated Children Seeking Asylum, 1997. UNICEF, [Age Assessment: A technical note](#). UNHCR Guidelines on International Child Protection: Child asylum claims, 2009. Separated Children in Europe -ohjelma: Statement on Good Practice and Position Paper on Age Assessment in the Context of Separated Children in Europe. EU:n direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta (2011), 13 artiklan 2 kohta. EU:n turvapaikkamenettelydirektiivi, 25 artiklan 5 kohta. CRC, General Comment No. 6, 31(i) kohta. UNICEF and UNHCR Safe and Sound, s. 34. Unicefin suuntaviivat ihmiskaupan lapsiuhrien suojelemiseksi, 3.1.2 kohta. Euroopan turvapaikka-asioiden tukivirasto, [Age Assessment Practice in Europe](#), 2013.

³¹ Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 33, 36 kohdat.

³² Fonseca, Ana, Anna Hardy ja Christine Hardy, Unaccompanied migrant children and legal guardianship in the context of returns: The missing links between host countries and countries of origin, International Organisation of Migration, *Children on the Move*, 2013, s. 45–61, s. 47, 53.

³³ Tämän osan sisältö on paljolti peräisin 4. PROTECT-asiiantuntijakokouksesta Riiassa marraskuussa 2014, esitysten pitäjänä Philip Ishola, Independent Child Protection, Human Trafficking, Human Rights Consultant, Iso-Britannia, ja Aiga Balode, Latvian tietovalvontaviraston apulaisjohtaja. Katso myös: KOK e.V., *Data Protection Challenges in Anti-Trafficking Policies*, [A practical guide](#), 2015.

tietoja lapsesta kohdemaan ja muiden maiden viranomaisten tai ammattilaisten kanssa.

Seuraavassa on esitetty henkilötietojen käsittelyn peruseriaa. Henkilötietoja koskevat seuraavat säännöt:

- Ne voidaan hankkia vain henkilön tietoisella suostumuksella.
- Ne on käsiteltävä oikeudenmukaisesti ja laillisesti.
- Ne tulee hankkia vain selkeästi määriteltäviin ja laillisiin tarkoituksiin.
- Niiden on oltava riittävät, olennaiset ja juuri sen laajuiset kuin niiden käsittelytarkoitus edellyttää.
- Niiden on oltava paikkansapitävät ja ajantasaiset.
- Niitä saa säilyttää vain niin kauan kuin niiden käyttötarkoitus edellyttää.
- Ne tulee käsitellä kyseisen henkilön oikeuksien mukaisesti, mikä tarkoittaa hänen oikeuttaan ja mahdollisuuttaan häntä koskevien tietojen tarkistamiseen ja muuttamiseen.
- Ne tulee suojata riittävästi, mikä tarkoittaa asianmukaisia teknisiä ja organisatorisia menettelyjä henkilötietojen luvattoman tai laittoman käsittelyn estämiseksi.
- Niitä ei saa siirtää Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolisiin maihin tai alueille, ellei henkilön oikeuksien ja vapauksien suojaus ole riittävällä tasolla.

Turvapaikanhakijoiden tapauksessa salassapitosääntöjä on noudatettava, kun tietoja pyydetään lähtömaista tai siirretään niihin. Turvapaikkahakemuksen vastaanottavat ja käsittelevät viranomaiset eivät saa ilmoittaa hakemuksen jättäjän lähtömaan viranomaisille turvapaikkahakemuksesta, eivätkä he saa jakaa tietoja hakemuksen jättäjästä lähtömaalle. Salassapitosäännöt koskevat myös yhteydenpitoa turvallisina pidettävien lähtömaiden kanssa. Kun turvapaikkahakemus on hylätty ja muutoksenhakumahdollisuudet käytetty, kohdemaalla on oikeus jakaa rajoitetusti henkilötietoja lähtömaan viranomaisille palautuksen järjestämiseksi. Tämä voi olla tarpeen, jos henkilöllä ei ole kelvollisia henkilöpapereita. Lähtömaan viranomaisille ei saa kuitenkaan paljastaa sitä, että henkilö on hakenut turvapaikkaa.³⁴

Tietolähteet

Lapsen edun määrittämisessä käytettävien arviointitietojen on perustuttava erilaisiin tietolähteisiin, jotka täytyy tarkistaa ja ristiintarkistaa, jotta saadaan luotettava käsitys lapsen tilanteesta ja taustasta:

- **Keskeinen tietolähde on lapsi itse.** On erittäin tärkeää, että lapsen tarina, tausta, näkemykset ja toiveet tulevat kuulluiksi ja otetuiksi huomioon.
- **Eri aloja edustavien ammattilaisten** tietämystä ja näkemyksiä on kuultava, jotta heidän käsityksensä, asiantuntijaraporttinsa ja mielipiteensä muun muassa lapsen historiasta ja lapsen terveyteen, koulutukseen, huolenpitoon, suojeluun ja kehitykseen liittyvistä tarpeista tulevat otetuiksi huomioon.

³⁴ Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto, Asylum Processes, Fair and Efficient Asylum Procedures, Global Consultations on International Protection, EC/GC/01/12, 31. toukokuuta 2001, 50 (m) kohta. EU:n turvapaikkamenettelydirektiivi, 2013/32/EU, 52 johdanto-osa ja 48 artikla.

- Tietoja lapsen kokemuksista matkan aikana sekä lähdön taustalla olevista syistä ja olosuhteista on kerättävä ja arvioitava. **Lähtö- ja kauttakulkumaiden kansalliset sekä paikalliset viranomaiset** voivat olla merkittäviä tietolähteitä. Ottaessaan yhteyttä kauttakulku- ja lähtömaiden viranomaisiin kohdemaan ammattilaisten ja viranomaisten on varmistettava, että yhteydenotot tapahtuvat lapsen edun mukaisesti ja salassapitosääntöjä kunnioittaen erityisesti siinä tapauksessa, että lapsi hakee turvapaikkaa.
- **Perheen jäljittäminen ja perhesuhteiden arviointi** on toinen tärkeä tietolähde. Kansalliset keskusviranomaiset, ministeriöt ja alueelliset tai paikalliset sosiaalipalvelut voivat tarjota tärkeitä tietoja sekä kansainvälisten verkostojen – kuten Punaisen Ristin kansainvälinen komitea, International Social Service tai International Organisation of Migration – kautta muodostettuja kontakteja. Joissakin tapauksissa paikalliset sosiaalipalvelut ottavat suoraan yhteyttä vastaaviin viranomaisiin lapsen lähtömaassa. Tietojen keruun näistä lähteistä sekä tietojen jakamisen niiden kanssa on tapahduttava kansallisten tietosuojalakien ja -asetusten sekä turvapaikkakäsittelyyn liittyvien salassapitosääntöjen mukaisesti.
- **Lasta ja hänen sukupuoltaan koskevat tiedot lähtömaasta** on selvitettävä ja otettava huomioon, sillä on erittäin tärkeää tunnistaa kyseiseen lapseen liittyvät vainon muodot. Lähtömaan tietoja saa kansallisilta maahanmuuttoviranomaisilta ja -verkostoilta sekä Euroopan turvapaikka-asioiden tukivirastolta, Unicefilta ja Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virastolta.³⁵
- **Lainvalvontaviranomaiset** voivat olla tärkeitä tietolähteitä tapauksissa, joihin liittyy lainvalvontaa koskevia tutkimuksia, sekä siviili- tai rikosasioissa. Europol, Interpol ja ulkomailla toimivat kansalliset poliisin yhteyshenkilöt ovat merkittäviä yhteyspisteitä kansainvälisiin tapauksiin liittyvissä lainvalvontaa koskevissa kyselyissä.
- Tuomarit voivat pyytää tietoja **alueellisilta ja kansainvälisiltä tuomariverkostoilta**, jos oikeudenkäynnissä on kyse kansainvälisestä tapauksesta, joka on ollut tuomioistuimen käsittelyssä toisessa valtiossa.

Perheen jäljittäminen ja perhesuhteiden palauttaminen

Ensimmäinen vaihe ilman huoltajaa olevan lapsen ja hänen perheensä uudelleen yhdistämisessä on perheen jäljittäminen. Se on myös edellytyksenä lapsen perhetilanteen arvioinnille.

Perheen jäljittäminen voidaan käynnistää lapsen pyynnöstä tai viranomaisten aloitteesta. Se on tehtävä lapsen tietoisella suostumuksella, ja lapsen näkemyksiä perheen jäljittämisestä on kuultava ennen prosessin käynnistämistä. Jos lapsi vastustaa perheen jäljittämistä, on pyrittävä vuoropuheluun lapsen kanssa hänen asenteensa ymmärtämiseksi. Perheen jäljittäminen tulisi toteuttaa vain, jos se katsotaan lapsen edun mukaiseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että perheen jäljittämisestä ja perhesuhteiden palauttamisesta ei katsota olevan lapselle tai perheelle haittaa tai muita ikäviä vaikutuksia.

³⁵ Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 75 kohta. Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto, [Guidelines on International Protection, Child Asylum Claims](#), 2009, 11 kohta.

Perheen jäljittäminen voi tapahtua lapsen lähtömaassa tai toisessa maassa, johon perhe on muuttanut, Euroopan unionin sisällä tai kolmansissa maissa perheen tilanteen ja heidän maahanmuutto- tai siirtohistoriansa mukaisesti. Sosiaalityöntekijät ja viranomaiset voivat pyytää perheen jäljittämiseen apua kansainvälisiltä järjestöiltä, esimerkiksi International Social Servicen kansalliselta edustukselta tai Punaiselta Ristiltä.

Jos kyseessä on ilman huoltajaa kolmannesta maasta saapuva lapsi, joka hakee turvapaikkaa Euroopan unionin jäsenvaltiosta, [EU:n vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi](#) sisältää ohjeita perheen jäljittämiseen maassa, jossa lapsen turvapaikkahakemus on käsittelyssä, tai kolmannessa maassa. Molemmissa tapauksissa perheen jäljittäminen tulee aloittaa mahdollisimman pian kansainvälisen suojelupyynnön jättämisen jälkeen, ja lapsen etu tulee aina ottaa huomioon. Jos lapsen tai hänen lähisukulaisensa henki tai koskemattomuus voi olla uhattuna, perheen jäljittäminen on tehtävä luottamuksellisesti, jotta lapsen tai perheenjäsenten turvallisuus ei vaarannu.

Jos kyseessä on lapsi, joka muuttaa EU:n sisällä ja on menettänyt yhteytensä perheeseensä, kohdemaan viranomaiset voivat omasta aloitteestaan jäljittää perheen ja arvioida lapsen perhesuhteet osana lapsen edun määrittämistä ennen lapsen palauttamista lähtömaahan. Arviointi tehdään tavallisesti yhteistyössä perheen asuinmaan viranomaisten kanssa. Kohdemaan viranomaiset voivat kuitenkin myös päättää palauttaa lapsen lähtömaahan perhettä jäljittämättä, jos lähtömaa katsotaan turvalliseksi. Tämä on yleinen käytäntö Euroopan unionissa, sillä kaikki jäsenmaat katsotaan turvalliseksi ja kansalliset lastensuojeluviranomaiset katsotaan päteviksi jäljittämään perheitä, arvioimaan lapsen etu perheen yhdistämisessä sekä tarjoamaan tarvittaessa laadukkaita vaihtoehtoisia hoitojärjestelyjä. Jokaisen lapsen tilanne on kuitenkin arvioitava yksilöllisesti, jotta voidaan varmistaa, että lapsen palauttaminen ilman perheen jäljittämistä on lapsen edun mukaista, sekä sulkea pois lapseen lähtömaassa mahdollisesti kohdistuvat vaarat.

Jos lapsi on virallisesti tunnustettu kohdemaassa ihmiskaupan lapsiuhriksi, hänen perheensä tulee jäljittää, jotta voidaan tutkia mahdollisuutta palauttaa lapsi lähtömaahan sekä arvioida mahdollisia riskejä ja suojelun lähteitä perheympäristössä.

Perhesuhteiden ja -yhteyksien säilyttäminen

Ilman huoltajaa olevilla tai vanhemmistaan eroon joutuneilla lapsilla on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä perheeseensä säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 9.3 artikla).

Oikeussäännöksiä, jotka koskevat ilman huoltajaa olevien lasten yhteydenpitoa perheeseensä, ei ole aina käytössä. Jos oikeussäännöksiä ei ole, hoitohenkilöstön, holhoojien ja muiden asiaan liittyvien ammattilaisten tuki on olennaisen tärkeää, jotta ilman huoltajaa olevat lapset säilyttävät suhteensa ja yhteytensä kotimaihinsa, omiin yhteisöihinsä ja perheisiinsä silloin kun se on lapsen edun sekä turvapaikkamenettelyn salassapitosääntöjen mukaista.

Riskitekijöiden, selviytymiskyvyn ja tukilähteiden arviointi

Lasta voidaan suojella väkivallalta, hyväksikäytöltä ja kaltoinkohtelulta tehokkaasti vain, jos sosiaalityöntekijöillä ja viranomaisilla on kunnollinen käsitys lapseen kohdistuvista riskeistä.

Riskejä arvioidaan lapsen vastaanoton ja hoidon eri vaiheissa osana sosiaalisia selvityksiä ja lapsen edun määrittämistä. Mahdollisten riskien arviointi on tärkeää,

- jotta voidaan tehdä päätökset lapsen ohjaamisesta, sijoittamisesta sekä hoito- ja suojelujärjestelyistä
- jotta lapselle voidaan löytää kestävä ratkaisu
- jotta rikostutkinta ja rikosoikeudelliset menettelyt voidaan toteuttaa, kun lapsen tiedetään tai oletetaan olevan ihmiskaupan tai muun rikoksen uhri ja kun lapsi toimii todistajana
- kun lapsi on osallistunut laittomaan tai rikolliseen toimintaan ja on syytä olettaa, että häntä on hyväksikäytetty siinä
- kun lapsi siirretään toiseen maahan Dublin III -asetuksen mukaisesti
- kun arvioidaan lapsen palauttamisen mahdollisuutta ja olosuhteita.

Riskien arvioinnissa analysoidaan yksilöön, perheeseen sekä järjestelmiin ja rakenteisiin liittyviä tekijöitä, jotka voivat aiheuttaa tai pahentaa lapseen kohdistuvia riskejä. Arviointien avulla voidaan punnita myös lapsen ja perheen selviytymiskykyä sekä sitä, millaista tukea lapsi voi saada perheeltä tai yhteisöltä, sosiaalisilta tukiverkostoilta ja palveluntarjoajilta. Lapsen ja perheen riskilähteet ja selviytymiskyky on kartoitettava, jotta lapselle voidaan laatia hänen henkilökohtaiseen tilanteeseensa sopiva turvallisuussuunnitelma. Kunnollinen käsitys riskeistä ja selviytymiskyvystä on olennaisen tärkeää kestävä ratkaisun löytämiseksi ja täytäntöönpanemiseksi.

Lapsen osalta riskien arvioinnissa on otettava huomioon

- ikään ja sukupuoleen perustuvat riskit
- lapsen tietoisuus ja ymmärrys riskeistä
- tietämys oikeuksista ja tuen lähteistä sekä niiden saatavuudesta ja käytöstä
- aiemmat kokemukset väkivallasta, hyväksikäytöstä tai kaltoinkohtelusta
- tunne-elämään tai käyttäytymiseen liittyvät ongelmat
- lapsen ja hänen huoltajiensa koulutustausta.

Perheen tasolla on tarkasteltava perhesuhteiden laatua sekä perheen sosioekonomista asemaa ja heidän sosiaalista kuulumistaan omaan yhteisöön tai ulkopuolisuutta siinä. Arvioinnissa on otettava huomioon perheen tietämys lapsen hoitamisesta ja suojelemisesta, vanhempien valmiudet ja perheväkivallan tai sukupuoleen perustuvan väkivallan yleisyys. Arvioinnissa on selvitettävä myös, missä määrin perhe käyttää ja sillä on käytettävissään sosiaalisia tukiverkostoja ja perhetukipalveluja.

Rakente- ja järjestelmätasolla riskien arvioinnissa on otettava huomioon paikallisten palveluntarjoajien valmiudet tukea lasta ja perhettä tehokkaasti suojelu- ja kuntoutuspalvelujen avulla sekä ehkäistä tulevia haittoja. Tärkeitä tekijöitä ovat yhteiskunnallis-poliittinen dynamiikka, kuten sukupuoleen perustuvan ja muun syrjinnän yleisyys, räikeä epätasa-arvo tai tiettyjen väestö- tai vähemmistöryhmien syrjintä. Lisäksi on arvioitava, missä määrin väkivalta, erityisesti naisiin ja lapsiin kohdistuva, on sallittua tai hyväksyttävää.

Riskien arviointi on tehokkaampaa ja merkityksellisempää, kun se toteutetaan monialaisesti ja siihen osallistuvat lapsi ja perhe sekä kohde- ja lähtömaiden viranomaiset ja tärkeimmät

ammattilaiset. Riskien arvioinnin avulla saadaan konkreettisia viitteitä siitä, millaista tukea lapsen, perheen ja yhteisön valmiuksien, selviytymiskyvyn ja suojeluresurssien vahvistamiseen tarvitaan.

Kadonneet lapset: lapset, jotka poistuvat hoidosta ja vastaanottokeskuksista viranomaisille ilmoittamatta

Kohdemaissa monet lapset poistuvat hoitojärjestelyjen piiristä ilmoittamatta olinpaikastaan viranomaisille. Kadonneet lapset joutuvat todennäköisemmin alttiiksi haitallisille ja puutteellisille elinolosuhteille sekä hyväksikäytölle.

Osa "kadonneista" lapsista siirtyy johonkin toiseen Euroopan maahan tai kolmansiin maihin. Lapset saattavat kieltäytyä jättämästä turvapaikkahakemusta, jotkut eivät halua odotella hakemuksensa käsittelyä ennen vastaanottokeskuksesta poistumista ja toiset lähtevät, kun heidän hakemuksensa on hylätty. Jotkut saattavat jatkaa matkaa päästäkseen lopulliseen kohteeseensa tai liittyäkseen perheensä tai muiden kontaktien seuraan ulkomailla. Toiset saattavat olla ihmissalakuljettajien tai -kauppaajien matkassa ja kulkea näiden tai hyväksikäyttäjien määrittämiä reittejä. Tehokkaat kansalliset toimet ja kansainvälinen yhteistyö ovat tärkeitä, jotta tällaiset lapset voidaan löytää ja heidän turvallisuutensa varmistaa.

Kokemukset ovat osoittaneet, että hoitohenkilökunta, holhoojat ja palveluntarjoajat voivat estää lapsia katoamasta luomalla luottamuksellisen suhteen ja vuorovaikutuksen lapsen kanssa ja tukemalla lasta sosiaalisessa integroitumisessa kohdemaahan. Sosiaaliset kontaktit ja tukiverkostot voivat auttaa estämään lapsien katoamista. Kun lapsilla on matkapuhelimet ja sähköpostitilit ja he antavat yhteystietonsa hoitohenkilökunnalle tai luottohenkilöille, yhteyden säilyttäminen voi olla yksi tapa saada lapset takaisin palvelujen piiriin heidän lähdettyään. Aiempi henkilöllisyyden tunnistaminen ja rekisteröinti, mukaan lukien valokuvat, ovat ratkaisevan tärkeitä, jotta kadonneita lapsia voidaan etsiä. Kansalliset kadonneita henkilöitä koskevat menettelyt voivat ohjata eri viranomaisten yhteistyötä lasten katoamisen estämisessä ja kadonneiden lasten jäljittämässä. Niitä tulisi tarvittaessa voida laajentaa myös toisiin maihin. Tärkein turvatoimi lasten katoamisen estämiseksi on se, että heidän näkemyksiään, tarpeitaan ja toiveitaan kuunnellaan ja ne otetaan huomioon kaikissa vastaanoton, ohjaamisen ja hoidon vaiheissa sekä lasten edun määrittämisessä.³⁶

Kun ilman huoltajaa oleva lapsi katoaa, poliisin on tutkittava tapaus samalla tavoin kuin oman maan lasten kohdalla, sillä valtioilla on velvollisuus varmistaa kaikkien lainkäyttöalueellaan olevien lasten turvallisuus ja hyvinvointi. Tästä on säädetty YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista, erityisesti 2 artiklan syrjintäkieltoa koskevassa periaatteessa. Lapsen holhooja, sosiaalipalvelut ja hoitohenkilökunta sekä lapsen asianajaja on pidettävä ajan tasalla tutkimusten edistymisestä. Holhoojajärjestelyt eivät lakkaa lapsen katoamiseen.

Muusta maasta tullutta lasta koskevan toimivallan määrittäminen

YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista säädetään yleismaailmalliset normit, jotka koskevat jokaista valtion lainkäyttövallan alaisena olevaa lasta (2 artikla). Valtion alueella ja siten valtion toimivallan *alaisina* olevilla muista maista tulleilla lapsilla on oikeus välittömään

³⁶ Euroopan muuttoliikiverkosto, *Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in the EU Member States and Norway, yhteenvetoraportti*: 2015, s. 28–32.

hoitoon ja apuun tarvittaessa. Välittömien hoito- ja avustuspalvelujen tarjoaminen ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että kohdemaan viranomaisilla *olisi toimivalta* lapseen nähden.

Siviilioikeudelliset päätökset, kuten lapsen pitkän aikavälin hoitojärjestelyt, yhteydenpito perheenjäseniin, huolenpito ja vanhempainvastuu voivat kuulua jonkin toisen valtion toimivallan piiriin. Lapsen tapausta ja tilannetta arvioitaessa valtion viranomaisten vastuulla on selvittää, millä valtiolla on toimivalta lapseen nähden ja tarvittaessa siirtää toimivalta kohdemaahan tai ottaa se käyttöön siellä.

Kohdemaan viranomaisten on tiedettävä, onko jossakin toisessa maassa käynnissä muodollisia menettelyjä:

- Lapsi saattaa olla osallisena oikeudenkäynnissä.
- Toisen maan sosiaalipalvelut ovat saattaneet valvoa lasta ja hänen perhettään.
- Lapsen tilanne on saattanut olla lainvalvontatutkimusten kohteena esimerkiksi ihmiskauppaa koskevilla epäilyillä.
- Lapsi on saattanut jättää turvapaikkahakemuksen toisessa maassa.
- Lapsi on saatettu rekisteröidä kadonneeksi toisessa maassa.

Toimivallan määrittäminen ja siirtäminen: Bryssel II a -asetuksessa ja Haagin yleissopimuksissa määritetyt säännöt ja säädökset³⁷

Toimivalta on määritettävä, jotta tuomioistuin voi ottaa kansainvälisen tapauksen käsittelyyn. [Bryssel II a -asetuksen](#) 15 artiklan mukaisesti EU:n jäsenvaltion tuomioistuimet voivat tutkia mahdollisuutta toimivallan siirtämiseen, kun

- on lapsen edun mukaista, että kyseisestä jäsenvaltiosta tulee lapsen asuinpaikka
- lapsen asuinpaikka on aiemmin ollut kyseisessä jäsenvaltiossa
- lapsi on kyseisen jäsenvaltion kansalainen
- lapsen vanhempainvastuunkantajan asuinpaikka on kyseisessä jäsenvaltiossa
- lapsen omaisuus sijaitsee kyseisen jäsenvaltion alueella.

Kun asia on otettu tuomioistuimen käsiteltäväksi ja tuomioistuin katsoo, ettei sillä ole toimivaltaa asian käsittelyyn, sovelletaan Bryssel II a -asetuksen 17 artiklaa. Sen mukaan tuomioistuimen on omasta aloitteestaan jätettävä asia käsittelemättä ja ilmoitettava siitä lapsen asuinmaan viranomaisille. Ilmoitus tehdään tavallisesti Bryssel II a -asetuksen mukaisen keskusviranomaisen välityksellä.

[Vuonna 1996 tehdyn Haagin yleissopimuksen](#) 8 artiklan mukaan sopimusvaltion keskusviranomaisen voi harkita toimivallan siirtämistä, jos se katsoo, että toisen sopimusvaltion viranomaisella on paremmat edellytykset arvioida, mikä kyseisessä tapauksessa on lapsen edun mukaista. Näin voi olla silloin, kun lapsi on kyseisen valtion kansalainen, lapsen omaisuutta on kyseisessä valtiossa tai lapsella on läheinen yhteys kyseiseen valtioon.

³⁷ Tämän ruudun sisältö on pääosin peräisin Tukholmassa tammikuussa 2014 pidetystä ensimmäisestä PROTECT-asiiantuntijakokouksesta sekä Riiassa toukokuussa 2014 pidetystä toisesta PROTECT-asiiantuntijakokouksesta.

Toimivallan tutkiminen on tärkeää tapauksen arvioinnin ja päätöksenteon kannalta. Niin kauan kuin muusta maasta tullutta lasta koskevaa toimivaltaa ei ole nimenomaisesti määritetty, lapsi voi joutua olemaan epävarmuuden tilassa ja hänellä voi olla käytettävissään vain tilapäisiä palveluja ja suojelutoimia, kunnes hänen statuksestaan on tehty virallinen päätös tai hän palaa toimivaltaiseen valtioon.

Kansainvälinen yhteistyö kestävän ratkaisun täytäntöönpanemiseksi

Kestävät ratkaisut

Kestävä ratkaisu perustuu lapsen edun määrittelyyn, joten se on aina henkilökohtainen. Ratkaisu on määritettävä kullekin ilman huoltajaa olevalle tai vanhemmistaan eroon joutuneelle lapselle, mukaan lukien pakolaisille ja turvapaikanhakijoille sekä ihmiskaupan lapsiuhrille. Kestävä ratkaisu pohjautuu pitkän aikavälin tavoitteisiin, joilla on tarkoitus varmistaa lapsen turvallisuus, hyvinvointi ja kehitys. Sen päämääränä on perheen yhdistäminen tai vaihtoehtoiset lapsen edun mukaiset hoitojärjestelyt.³⁸

Kestävän ratkaisun määrittämiseen ja täytäntöönpanemiseen osallistuu eri viranomaisia ja lapsen holhooja. Prosessin keskipisteenä on kuitenkin lapsi, ja hänen näkemyksensä on otettava asianmukaisesti huomioon.³⁹

Kestävä ratkaisu

Ilman huoltajaa olevan tai vanhemmistaan eroon joutuneelle lapselle kestävä ratkaisu on ”ratkaisu, jonka avulla voidaan varmistaa, että ilman huoltajaa oleva tai vanhemmistaan eroon joutunut lapsi pystyy kasvamaan aikuiseksi ympäristössä, joka vastaa hänen tarpeisiinsa ja täyttää hänen YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaiset oikeutensa ja jossa hän ei altistu vainolle tai vakavalle haitanteolle. Koska kestävällä ratkaisulla on merkittävät pitkän aikavälin seuraukset ilman huoltajaa olevan tai vanhemmistaan eroon joutuneelle lapselle, sen tulee perustua lapsen edun määrittelyyn. Kestävän ratkaisun ansiosta lapsi pystyy myös saamaan jäsenvaltion täyden suojelun tai saamaan sen takaisin.”⁴⁰

Kestävän ratkaisun katsotaan koostuvan kolmesta eri vaihtoehdosta:

- paluu ja uudelleenintegroituminen lähtömaahan
- kansainvälisen suojelun tai muun laillisen oleskeluaseman myöntäminen, jotta lapsi pystyy integroitumaan kohdemaahan
- uudelleensijoittaminen kolmanteen maahan.⁴¹

³⁸ Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 20, 86 kohdat, 79 kohta. YK:n lastenavun rahasto, *Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking*, syyskuu 2006, s. 3. Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto, UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child, 2008, s. 30.

³⁹ Separated Children in Europe -ohjelma, *Statement of Good Practice*, 4. tarkistettu painos, Pelastakaa lapset, UNHCR, UNICEF, 2009, s. 15, 33.

⁴⁰ Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto, Yhdistyneiden Kansakuntien lastenavun rahasto, *Safe and Sound. What States can do to ensure respect for the best interests of unaccompanied and separated children in Europe*, 2014, s. 22 <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/2624.pdf>.

⁴¹ Euroopan komissio, *Ilman huoltajaa olevia alaikäisiä koskeva toimintasuunnitelma (2010–2014)*, KOM(2010)213 lopullinen, Bryssel, 6. toukokuuta 2010, s. 12. Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 79–94 kohta.

Jos lapsen edun määrittämisprosessissa tullaan siihen lopputulokseen, että lapsella ei ole perusteita saada kansainvälistä suojelua ja siirto kolmanteen maahan ei ole vaihtoehto, arvioidaan mahdollisuutta palauttaa lapsi lähtömaahan. Arvioinnissa on otettava huomioon seuraavat ajantasaiset tiedot:

- palautusmaan tai -alueen turvallisuustilanne
- lasta palautuspaikassa odottavat olosuhteet, mukaan lukien sosioekonomiset olosuhteet
- hoitojärjestelyjen saatavuus ja asianmukaisuus lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan
- lapsen kasvatuksen, hoitojärjestelyjen ja kehityksen jatkuvuus
- lapsen ja huoltajan/huoltajien näkemykset palauttamisesta
- lapsen integroitumisen taso kohdemaassa
- lähtömaasta poissaolon kesto ja lapsen suhteiden ja yhteydenpidon laatu kotimaahan
- lapsen oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, mukaan lukien kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa
- lapsen etninen, uskonnollinen, kulttuurillinen ja kielellinen tausta.⁴²

Jos näiden arviointien lopputuloksen perusteella palauttaminen on lapsen edun mukaista, ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin ja valmisteluihin. Muissa tapauksissa jos on epäselvää, vastaako palauttaminen lapsen etua, tai arvioinneista ei saada tyydyttävää lopputulosta, palautusvaihtoehtoa on arvioitava uudelleen.

Tulevaisuuden suunnitelmat

Euroopan neuvoston ministerikomitea antoi vuonna 2007 [suosituksen ilman huoltajaa olevien alaikäisten maahanmuuttajien hyväksi laadittavista tulevaisuuden suunnitelmista](#). Suosituksella pyritään edistämään "...sellaisten kestävien ratkaisujen tunnistamista ilman huoltajaa oleville alaikäisille maahanmuuttajille, jotka auttavat heitä laatimaan tulevaisuuden suunnitelmia ja takaavat heille paremman tulevaisuuden”.

Tulevaisuuden suunnitelmien laatiminen on työkalu yksilöllisen hoidon suunnitteluun ja tapausten hallintaan, joka auttaa ilman huoltajaa olevia lapsia ja toimivaltaisia valtion viranomaisia tekemään yhteistyötä läpinäkyvästi ja keskinäisen kunnioituksen ilmapiirissä. Tavoitteena on kohdata yhdessä lapsen maahanmuutosta aiheutuvat haasteet ja suunnitella lapselle kestävä ratkaisu sekä panna se täytäntöön.⁴³

Tulevaisuuden suunnitelmien laatiminen tulisi käynnistää mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ja sen tulisi edetä rinnakkain lapsen edun määrittämisen kanssa. Tulevaisuuden suunnitelmien laatiminen tukee kestävä ratkaisun tunnistamista ja täytäntöönpanemista mutta ei vaikuta päätökseen siitä, missä maassa kestävä ratkaisu toteutetaan. Suunnitelmissa ei oteta kantaa siihen, pysyykö lapsi kohdemaassa vai palautetaanko tai uudelleensijoitetaanko hänet. Laatimisvastuu on ensisijaisesti kohdemaan viranomaisilla, mutta suunnitelmien täytäntöönpanoon saattavat osallistua myös lähtömaa tai muut valtiot.

⁴² Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 84 kohta.

⁴³ Euroopan neuvoston ministerikomitea, ministerikomitean suositus CM/Rec(2007)9 jäsenvaltioille ilman huoltajaa olevien alaikäisten maahanmuuttajien hyväksi laadittavista tulevaisuuden suunnitelmista, 2007, Liite, 1–2 kohta.

Tulevaisuuden suunnitelmat auttavat lapsia ja nuoria siirtymään aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään. Eri viranomaisten välisen kansainvälisen yhteistyön lujittaminen on siten avaintekijä tulevaisuuden suunnitelmien kehittämisen ja täytäntöönpanon kannalta.⁴⁴

Paikallinen integroituminen

Jälkihoito ja nuorten tuki

Lapset eivät ole aina tietoisia siitä, miten heidän tilanteensa ja oikeutensa muuttuvat täysi-ikäiseksi tulon myötä. He saattavat menettää holhoojan tai edustajan tuen sekä oikeuden majoitukseen erityiskodissa tai sijaisperheessä. He menettävät lapsille kuuluvat sosiaaliset, taloudelliset ja koulutukseen liittyvät oikeutensa ja heidät saatetaan ottaa säilöön, jos maahanmuuttajastatuksesta ei ole tehty päätöstä tai heidät on määrätty poistumaan maasta.

Ilman huoltajaa olevilla lapsilla saattaa olla aiempia ikäviä kokemuksia, joten heidän tuentarpeensa ei pääty äkillisesti täysi-ikäiseksi tulon myötä. Tällaisten lasten ja nuorten hoitojärjestelyihin ja -palveluihin on yhdistettävä alun alkaen erilaisia toimia, joilla tuetaan heidän siirtymistään aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään. Jälkihoidon tarpeen arviointi on olennaisen tärkeää kestäväen ratkaisun löytämiseksi ja täytäntöönpanemiseksi. Näin on erityisesti nuorten kohdalla, sillä kestäväen ratkaisun on tarkoitus varmistaa heidän kasvamisensa itsenäiseen elämään.

Joissakin maissa on saatu hyviä kokemuksia siitä, että nuorten oleskelua lapsille tarkoitetuissa vastaanottokodeissa on jatkettu siihen asti, kunnes sovelias asumispaikka on löytynyt. Jälkihoito tukea tarjotaan joissakin Euroopan maissa aikuistuvilla nuorilla 21–25 vuoden ikään asti, mukaan lukien ilman huoltajaa oleville, täysi-ikäisiksi tuleville turvapaikanhakijoille. Tulevaisuuden suunnitelmien ja jälkihoitosuunnitelmien laatiminen on erityisen hyödyllistä siinä mielessä, että ne valmistavat lasta aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.⁴⁵ Jälkihoitopalvelut, jotka on suunnattu ilman vanhempain huolenpitoa oleville oman maan lapsille, voivat toimia sosiaalityöntekijöiden ja viranomaisten ohjenuorana lapsen aikuiseksi kasvamiseen tarvittavan tuen suunnittelussa.

Perheen yhdistäminen kohdemaassa

Perheen yhdistäminen on tärkeä osa ilman huoltajaa olevalle lapselle laadittavaa kestäväen ratkaisua silloin, kun se on lapsen edun mukaista (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 3 ja 9 artikla). Perheen yhdistäminen voi tapahtua kohde- tai lähtömaassa tai kolmannessa maassa.

Sosiaalityöntekijöiden ja viranomaisten on lapsen etua määrittellessään arvioitava, onko perheen yhdistäminen lapsen edun mukaista. Jos lapsen edun määrittelyssä tullaan siihen tulokseen, että lapsi palautetaan yhteen perheensä kanssa, perheen yhdistäminen tulee

⁴⁴ Euroopan neuvoston ministerikomitea, ministerikomitean suositus CM/Rec(2007)9 jäsenvaltioille ilman huoltajaa olevien alaikäisten maahanmuuttajien hyväksi laadittavista tulevaisuuden suunnitelmista, 2007, Liite, 7–8 kohta.

⁴⁵ Euroopan muuttoliikeverkosto, *Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in the EU Member States and Norway*, yhteenvetoraportti, 2015, s. 33–35.

valmistella huolellisesti ja se täytyy toteuttaa valvotusti. On tärkeää estää tai lievittää lapselle perheen yhdistämisestä aiheutuvaa tunneperäistä ahdistusta.⁴⁶

Kun kohdemaan maahanmuuttoviranomaiset myöntävät lapselle kansainvälisen suojelun, perheen yhdistämistä ei voida toteuttaa lapsen lähtömaassa. Tällöin lapsilla on oikeus perheen yhdistämiseen kohdemaassa tai kolmannessa maassa.

Jos lapsen pyyntö kansainvälisestä suojelusta evätään, lapsen turvallisuuteen lähtömaassa saattaa kuitenkin kohdistua epäilyksiä, joiden vuoksi lasta ei voida palauttaa lähtömaahan perheen yhdistämistä varten. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun lapseen kohdistuu merkittävä yleisen väkivallan riski. Tällöin lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja turvallisuuteen ohittaa lapsen intressit perheen yhdistämiseen lähtömaassa. Näissä tilanteissa on arvioitava mahdollisuutta perheen yhdistämiseen kohdemaassa tai kolmannessa maassa.⁴⁷

Sosiaalityöntekijöiden ja viranomaisten on kerrottava ilman huoltajia oleville lapsille perheen yhdistämistä koskevista mahdollisuuksista ja menettelyistä. On tärkeää, että lapsi voi saada tukea perheen yhdistämisspyynnön tekemiseen.

Jos arviointien yhteydessä paljastuu, että perheen yhdistäminen aiheuttaisi lapselle kohtalaisen riskin, on harkittava vaihtoehtoisia hoitojärjestelyjä.⁴⁸ palveluntarjoajien on arvioitava, onko perhesuhteiden ja aktiivisen yhteydenpidon ylläpitäminen lapsen edun mukaista, ja tuettava lasta sen mukaan.⁴⁹

Rikosten, kuten ihmiskaupan ja hyväksikäytön lapsiuhreihin kohdistuvat erityiset suoja-toimet

Rikosten lapsiuhreilla on oikeus erityisiin suoja-toimiin, kuten holhoojaan, oikeusapuun ja lakimääräiseen edustajaan, turvaan ja suojeluun, fyysisen ja fysiologisen toipumisen sekä sosiaalisen uudelleenintegroitumisen tukemiseen, maahanmuuttajastatuksen laillistamiseen, korvauksiin sekä osapuolena tai asianomistajana toimimiseen rikosoikeudellisissa menettelyissä.⁵⁰ Nämä oikeudet koskevat kaikkia lapsia, jotka ovat joutuneet väkivallan, hyväksikäytön tai riiston kohteiksi, kuten ihmiskaupan lapsiuhreja, rikollisen toiminnan kohteiksi joutuneita alaikäisiä turvapaikanhakijoita sekä lapsia, joita on hyväksikäytetty prostituutiossa tai lapsityövoimana.⁵¹

Yksi tärkeistä rikosten lapsiuhreihin kohdistuvista suoja-toimista on rankaisemattomuuslauseke. Se tarkoittaa, että rikosten, kuten ihmiskaupan, lapsiuhreja on suojeltava sellaisiin tekoihin liittyviltä rangaistuksilta tai syyteiltä, joihin heidät on pakotettu. Rankaisemattomuuslauseke on ratkaisevan tärkeä laittomissa tai rikollisessa toiminnassa hyväksikäytettyjen lasten sekä ilman voimassaolevia matkustusasiakirjoja maahan tulleiden

⁴⁶YK:n lastenavun rahasto, Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking, UNICEF Technical Notes, 2006, s. 29.

⁴⁷Yleissopimus lapsen oikeuksista, General Comment No. 6 (2005), 82 kohta.

⁴⁸Yleissopimus lapsen oikeuksista, General Comment No. 6 (2005), 82 kohta.

⁴⁹Yleissopimus lapsen oikeuksista, General Comment No. 6 (2005), 81–83 kohta. Swiss Foundation of the International Social Service, [Separated Children Handbook](#), From identification to the search for a durable solution, A practical guide for professionals, 2015, s. 110.

⁵⁰YK:n lastenavun rahasto, Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking, UNICEF Technical Notes, 2006.

Yhdistyneiden Kansakuntien talous- ja sosiaalineuvosto, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime (Oikeudenkäytön suuntaviivat asioissa, joissa lapsi on uhrina tai rikoksen todistajana), Talous- ja sosiaalineuvoston päätöslauselma 2005/20, 22. heinäkuuta 2005.

⁵¹Yhdistyneiden Kansakuntien lastenavun rahasto, Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, Fully Revised Version, Rachel Hodgkin ja Peter Newell, 2002, s. 580.

ihmiskaupan tai hyväksikäytön lapsiuhrien suojelemisessa. Sosiaalityöntekijöiden ja viranomaisten on syytä huomata, että lainvastaisesti toimineet lapset saattavat olla itsekin rikoksen uhreja. Heitä on saatettu hyväksikäyttää laittomassa tai rikollisessa toiminnassa, ja he saattavat olla ihmissalakuljetuksen tai -kaupan uhreja.

Uudelleensijoittaminen ja siirrot

Uudelleensijoittaminen ja integroituminen kolmanteen maahan

Kun lapsen edun määrittämisessä tullaan siihen tulokseen, että lapselle ei ole löydettävissä kestävää ratkaisua kohde- tai lähtömaassa, mahdollisena vaihtoehtona on arvioitava uudelleensijoittamista kolmanteen maahan.

Uudelleensijoittaminen voi tulla kyseeseen, jos se mahdollistaa perheen turvallisen yhdistämisen uudelleensijoittamismaassa lapsen edun mukaisesti. Uudelleensijoittaminen voi olla vaihtoehto myös silloin, kun lasta halutaan suojella palauttamiselta tai vainolta tai muilta törkeiltä ihmisoikeusloukkauksilta kohdemaassa. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun ihmiskaupan lapsiuhria täytyy suojella kauppiaiden kostotoimilta tai uudelleenvärväyksiltä.

Ennen uudelleensijoitus päätöksen tekemistä lapsen edun määrittämisprosessissa on arvioitava erityisesti seuraavia tekijöitä, jotka viittaavat YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen artikloihin:

- niiden juristien ja muiden esteiden kesto aika, jotka koskevat lapsen paluuta omaan maahansa
- lapsen ikä, sukupuoli, tunnetila, koulutus- ja perhetausta
- lapsen oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, mukaan lukien kansalaisuutensa ja nimensä (8 artikla)
- jatkuvuuden toivottavuus lapsen kasvatuksessa ja hoidossa sekä huomion kiinnittäminen lapsen etniseen, uskonnolliseen, sivistykselliseen ja kielelliseen taustaan (20 artikla)
- lapsen oikeus säilyttää sukulaissuhteensa (8 artikla) sekä niihin liittyvät lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin mahdollisuudet perheen yhdistämiseen koti-, oleskelu- tai uudelleensijoitusmaassa.⁵²

Jos uudelleensijoitusvaihtoehtoa tutkitaan perheen yhdistämistä varten, tähän tarvitaan lapsen ja kolmannessa maassa olevan perheenjäsenen suostumus ja toivomus yhdistämisestä. Uudelleensijoitusmaan lastensuojelu- tai sosiaalipalveluviranomaisiin on otettava yhteyttä, jotta välttämättömät arvioinnit voidaan tehdä ja varmistaa näiden viranomaisten jatkuva osallistuminen palvelujen tarjoamiseen ja valvontaan uudelleensijoituksen jälkeen.

Kun uudelleensijoitusta tutkitaan vaihtoehtona muista syistä kuin perheen yhdistämisen vuoksi, arvioinneissa on otettava huomioon, voiko uudelleensijoittaminen hankaloittaa perheen jäljittämistä, yhdistämistä tai perhesuhteiden ja yhteydenpidon säilyttämistä. Uudelleensijoituspaikan ja lapsen perheen välimatka sekä nykyiset yhteydenpitojärjestelmät on tärkeää ottaa huomioon.

⁵² Yleissopimus lapsen oikeuksista, General Comment No. 6 (2005), 93 kohta.

Näissä tapauksissa on tärkeää varmistaa, ettei uudelleensijoittaminen haittaa perheen mahdollista yhdistämistä tulevaisuudessa, mikäli perheen yhdistäminen katsotaan lapsen edun mukaiseksi. Lapsen näkemysten huomioon ottamisen lisäksi myös lapsen vanhempia on tiedotettava, konsultoitava ja kuultava arviointi- ja uudelleensijoitusprosessissa. Tästä ei saa kuitenkaan aiheutua lapselle mitään riskejä.⁵³

Siirto toiseen maahan Dublin III -asetuksen mukaisesti

EU:n jäsenvaltioiden, Islannin, Liechtensteinin, Norjan ja Sveitsin välillä sovittu [Dublin III -asetus](#) sääntelee sitä, mikä valtio vastaa henkilön turvapaikkahakemuksen tutkimisesta.⁵⁴ Sopimus tarjoaa mahdollisuuden siirtää henkilöitä vastuulliseen maahan.

Asetus perustuu siihen olettamukseen, että yhteinen eurooppalainen turvapaikkajärjestelmä on käytössä ja toiminnassa. Tämän edellytyksen mukaisesti aikuiset ja lapset voidaan siirtää toiseen sopimusvaltioon, jossa on asianmukaiset vastaanotto- ja huolenpitostandardit, vaarantamatta heidän oikeuttaan kansainväliseen suojeluun. Dublin III -asetuksen pohjana olivat sitä edeltävä asetus sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen antamat useat tuomiot turvapaikanhakijoiden siirrosta.⁵⁵

Dublin III -asetuksen mukaan lapsen etu tulee ottaa jäsenvaltioissa huomioon ensisijaisesti asetusta sovellettaessa lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan mukaisesti. Asetuksessa edellytetään, että lapsen etua arvioivien jäsenvaltioiden tulee

- ottaa asianmukaisesti huomioon lapsen hyvinvointi, sosiaalinen kehitys, turvallisuus ja tausta
- ottaa huomioon lapsen näkemykset hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti
- kehittää erityisiä menettelytajeita ilman huoltajaa oleville lapsille ottaen huomioon heidän erityinen haavoittuvuutensa
- tehdä tiivistä yhteistyötä muiden jäsenvaltioiden kanssa, jotta lapsen edun arviointi toteutuisi asetuksen mukaisesti.⁵⁶

Ennen siirtopäätöstä on toimitettava saatavilla olevat todisteet hakijan perheenjäsenten, sukulaisten tai muiden omaisten oleskelusta jonkin jäsenvaltion alueella. Siirto voidaan toteuttaa vain, jos henkilön aiemmista hakemuksista ei ole vielä tehty itse asian osalta päätöstä ensimmäisessä käsittelyssä.⁵⁷

Jäsenvaltion vastuu alaikäisen hakijan jättämän turvapaikkahakemuksen käsittelystä määräytyy seuraavasti:

⁵³Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto, [UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child](#), 2006, s. 34–35. Separated Children in Europe -ohjelma, [Statement of Good Practice](#), 4. tarkistettu painos, Pelastakaa lapset, UNHCR, UNICEF, 2009, D luku, 13 kohta.

⁵⁴ Katso: Euroopan komissio, [Komission täytäntöönpanoasetus \(EU\) N:o 118/2014](#), annettu 30. päivänä tammikuuta 2014.

⁵⁵ Aiemman Dublin II -asetuksen mukaista automaattista siirtokäytäntöä kritisoitiin, sillä se aiheutti riskejä sellaisiin maihin siirretyille turvapaikanhakijoille, joissa vastaanotto-olosuhteet olivat puutteelliset (nämä tapaukset koskivat erityisesti Kreikkaa), ja aiheutti ylikuormitusta niissä Euroopan unionin maissa, joihin suurin osa turvapaikanhakijoista tulee, erityisesti Kreikassa, Italiassa ja Espanjassa. Euroopan parlamentin kirjasto, [Transfer of Asylum-Seekers and Fundamental Rights](#), julkaistu katsaus, 30. marraskuuta 2012.

⁵⁶ Dublin III -asetus, 2013, II luku, 6 artikla.

⁵⁷ Dublin III -asetus 2013, 7 artikla.

- Jos hakija on ilman huoltajaa oleva alaikäinen, hakemuksen käsittelystä on vastuussa se jäsenvaltio, jossa joku ilman huoltajaa olevan alaikäisen perheenjäsen tai sisarus laillisesti oleskelee, mikäli tämä on alaikäisen edun mukaista.
- Jos hakija on ilman huoltajaa oleva alaikäinen, jolla on toisessa jäsenvaltiossa laillisesti oleva sukulainen, määritetään henkilökohtaisen arvioinnin perusteella, voiko sukulainen huolehtia alaikäisestä. Jos arvioinnin perusteella todetaan, että sukulainen voi huolehtia alaikäisestä, jäsenvaltion on saatettava alaikäinen yhteen sukulaisensa kanssa ja siitä tulee hakemuksen käsittelystä vastuussa oleva jäsenvaltio, mikäli tämä on alaikäisen edun mukaista.
- Jos perheenjäseniä tai sukulaisia oleskelee useammassa kuin yhdessä jäsenvaltiossa, hakemuksen käsittelystä vastaava jäsenvaltio määritetään sen perusteella, mikä on alaikäisen henkilön edun mukaista. Jos perheenjäseniä tai sukulaisia ei ole, hakemuksen käsittelystä on vastuussa se jäsenvaltio, jossa ilman huoltajaa oleva alaikäinen on jättänyt turvapaikkahakemuksensa, mikäli tämä on alaikäisen henkilön edun mukaista.⁵⁸

Hakemuksen käsittelystä vastaavan jäsenvaltion määrittäminen alkaa heti, kun turvapaikkahakemus on jätetty johonkin jäsenvaltioon.⁵⁹ Vastaanottopyynnön saaneen jäsenvaltion on tehtävä päätös hakijan vastaanotosta kahden kuukauden kuluessa. Erityisen ongelmallisissa tapauksissa aikaa voidaan pidentää kuukaudella.⁶⁰

Jos jäsenvaltio esittää turvapaikanhakijan vastaanottopyynnön toiselle jäsenvaltiolle, vastaanottavalle jäsenvaltiolle on toimitettava tiedot hakijan välittömistä erityistarpeista sekä tämän perheenjäsenten, sukulaisten tai muiden omaisten yhteystiedot. Alaikäisten osalta on ilmoitettava myös tiedot koulutuksesta ja arvio hakijan iästä. Tietojen siirtämiseen tarvitaan hakijan kirjallinen suostumus. Hakijalla on oikeus saada tieto siitä, mitä tietoja hänestä on käsitelty, sekä vaatia puutteellisten tai virheellisten tietojen oikaisemista tai poistamista.⁶¹ Ilman huoltajaa olevien lasten kohdalla sosiaalityöntekijöiden ja viranomaisien on varmistettava, että lapsi saa näissä asioissa tarvittavaa tukea.

Jäsenvaltiot voivat soveltaa hakemuksen käsittelystä vastaavan jäsenvaltion määrittämistä koskevia määräyksiä jossain määrin oman harkintansa mukaan, ja ne voivat myös ottaa vastuun turvapaikkahakemuksen tutkimisesta. Hakemuksen käsittelystä vastaava jäsenvaltio voi myös pyytää toista jäsenvaltiota vastaanottamaan hakijan, jotta perheenjäsenet voidaan yhdistää uudelleen, siihen asti, kunnes turvapaikkahakemuksesta on tehty itse asian osalta päätös ensimmäisessä käsittelyssä. Pyyntö voidaan tehdä humanitäärisin perustein, erityisesti perhe- tai kulttuurisyyistä. Menettelyyn tarvitaan kohteena olevien henkilöiden kirjallinen suostumus.⁶²

Dublin III -asetus takaa hakijalle oikeuden tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin niin, että hänellä on mahdollisuus hakea muutosta asetuksen nojalla tehtyihin päätöksiin tai niiden uudelleen käsittelyä tuomioistuimessa ja saada oikeusapua sekä tarvittaessa kielellistä apua. Muutoksenhaun tai uudelleen käsittelyn yhteydessä siirto lykkääntyy automaattisesti ja hakijalla on oikeus jäädä asianomaiseen jäsenvaltioon odottamaan muutoksenhaun tai

⁵⁸ Dublin III -asetus 2013, 8 artikla.

⁵⁹ Dublin III -asetus 2013, 20 artikla.

⁶⁰ Dublin III -asetus 2013, 22 artikla.

⁶¹ Dublin III -asetus 2013, 31 ja 35 artikla.

⁶² Dublin III -asetus 2013, 31 artikla.

uudelleen käsittelyn tulosta.⁶³ Jäsenvaltion vastuu lakkaa, jos se pystyy todistamaan, että asianomainen henkilö on poistunut jäsenvaltioiden alueelta vähintään kolmen kuukauden ajaksi. Tämän jälkeen asianomaisen henkilön on jätettävä uusi turvapaikkahakemus.⁶⁴

Palauttaminen

Jos lapsen edun määrittämisessä tullaan siihen lopputulokseen, että palauttaminen on lapselle parhaaksi, palauttamisen valmistelut käynnistetään. Ennen palauttamisen järjestämistä kohdemaan viranomaisten on varmistettava, että lapsi vastaanotetaan turvallisesti ja hänestä huolehditaan kohdemaassa. Osa lapsen edun määrittämisvaiheessa tehdyistä arvioinneista on ehkä tehtävä uudelleen, jotta voidaan varmistaa, että havainnot ovat edelleen ajankohtaisia. Jos kaikkia arviointeja ei ole tehty aiemmin lapsen edun määrittämisen pohjaksi, lapsella voi olla perusteet hakea muutosta omaa etuaan koskevaan päätökseen.⁶⁵

Kansainvälisen ja eurooppalaisen siviilioikeuden soveltaminen liikkeellä olevien lasten palauttamiseen

[Bryssel II a -asetuksessa](#)⁶⁶ on säädetty vanhempainvastuista rajat ylittävissä tapauksissa. Asetus toimii sosiaalityöntekijöiden ja viranomaisten ohjenuorana harkittaessa suojelutoimia sellaisissa rajat ylittävissä tapauksissa, joissa osallisina olevat lapset ovat EU:n jäsenvaltioiden kansalaisia. Asetuksen mukaan yhteydet tulee luoda lapsen kotimaahan. Kotimaan viranomaisten on toimitettava tietoja lapsen ja vanhempien tilanteesta sekä mahdollisista virallisista päätöksistä tai toimista, jotka koskevat vanhempainvastuuta tai muita olennaisia seikkoja. Vaikka asetusta sovelletaankin ensisijaisesti siviilioikeudellisiin asioihin, jotka koskevat lapsikaappauksia ja vanhempainvastuuta, sitä sovelletaan myös EU:n alueella muuttavien lasten suojeluun ja palauttamiseen, muun muassa kaduilla eläviin tai kaduilla tapahtuvaan toimintaan osallistuviin lapsiin sekä niihin lapsiin, joihin kohdistuu hyväksikäytön ja ihmiskaupan riski tai jotka ovat jo altistuneet tällaiselle toiminnalle.

Bryssel II a -asetus kuvastaa joitakin Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin yleissopimuksissa olevia säädöksiä, erityisesti 25. lokakuuta 1980 kansainvälisestä lapsikaappauksesta tehtyä yksityisoikeuden alaa koskevasta [Haagin yleissopimuksesta](#). Yksittäisten EU:n jäsenvaltioiden lisäksi myös Euroopan unioni on jäsenenä Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssissa ja on liittynyt mukaan joihinkin uudempiin Haagin yleissopimuksiin.

Haagin yleissopimuksia sovelletaan rutiinomaisesti lapsia koskeviin kansainvälisiin siviilioikeudellisiin tapauksiin, erityisesti kansainväliseen adoptioon, lapsikaappauksiin ja vanhempainvastuuseen liittyvissä asioissa sekä lasten sijoittamisessa maasta toiseen. Haagin

⁶³ Dublin III -asetus 2013, 27 artikla.

⁶⁴ Dublin III -asetus 2013, 19 artikla.

⁶⁵ Katso myös: Euroopan pakolais- ja ihmisoikeusjärjestöjen neuvottelukunta, Pelastakaa lapset, *A Checklist to Achieve Good Practice When Considering the Return of Children to Third countries: A tool for quality planning for Member States*, [Comparative study on best practices in the field of return of minors](#), Euroopan komissio – sisäasioiden pääosasto, HOME/2009/RFX/PR/1002, 2011.

⁶⁶ Euroopan komissio, neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003, annettu 27. päivänä marraskuuta 2003, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevilla asioilla ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta, Euroopan unionin virallinen lehti L 338 , 23.12.2003, s. 1–29.

yleissopimuksissa määriteltyjä menettelyjä voitaisiin käyttää myös maasta toiseen muuttavien lasten suojelussa sekä lapsen palauttamisessa asuinmaahansa.⁶⁷

Kun lapset palautetaan kansainväliseen perheoikeuteen liittyvissä tapauksissa, palauttamisen kohdemaan keskusviranomaisen on palauttamista hallinnoiva johtava elin. Lapsen palauttamisen järjestävän keskusviranomaisen valtuudet päättyvät yleensä siihen, kun lapsi saapuu asuinmaahansa. Palauttamisen jälkeen on tärkeää varmistaa seurantapalvelujen järjestäminen. Niitä voit tarjota esimerkiksi International Social Service. International Social Servicen kansalliset toimistot voivat tarjota tukea lapsen asuinmaan palauttamista koskevissa käytännön järjestelyissä ja sosiaalisten arviointiraporttien kääntämisessä sekä tarjota asiantuntijankemeyksiä ennen palauttamista ja palauttamisen jälkiseurannassa.⁶⁸

Säilöönnoton vaihtoehdot

YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista sanotaan, että ”lapselta ei saa riistää hänen vapauttaan laittomasti tai mielivaltaisesti. Lapsen pidättämisessä, muussa vapaudenriistossa tai vangitsemisessä tulee noudattaa lakia ja näihin toimiin on turvauduttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona” (37 artikla, b) kohta). Nämä oikeudet koskevat myös ilman huoltajia olevia tai vanhemmistaan eroon joutuneita lapsia: ”Ilman huoltajaa olevia tai vanhemmistaan eroon joutuneita lapsia ei saisi yleensä ottaa säilöön. Säilöönottoa ei voida perustella vain sillä, että lapsi on ilman huoltajaa tai joutunut eroon vanhemmistaan, tai lapsen maahanmuutto- tai oleskelulupastatuksella tai sen puuttumisella.”⁶⁹ Lapsen joutuminen vapaudenriiston kohteeksi maahanmuuttoasioissa loukkaa hänen ihmisoikeuksiaan.⁷⁰

Säilöönnoton olosuhteet ovat harvoin soveliaita lapsille, erityisesti jos säilöönotto kestää pitkään. Opetuksen, asianmukaisten terveyspalvelujen, riittävän ravinnon ja asianmukaisen majoituksen saaminen voi olla säilöönnotetulle lapselle haasteellista, ja lapsella saattaa olla vain rajoitetut mahdollisuudet vapaa-aikaan sekä virkistystoimintaan.⁷¹ Säilöönotto on erittäin ahdistava kokemus erityisesti maahanmuuttajille ja turvapaikanhakijoille. Se vaikuttaa haitallisesti lasten mielenterveyteen, hyvinvointiin ja kehitykseen. Säilöönottokokemus voi aiheuttaa tai pahentaa traumatisoitumista.⁷²

Joissakin tapauksissa maahanmuuttajalapset otetaan säilöön yhdessä perheidensä kanssa sillä tekosyillä, että näin estetään lasten joutuminen eroon perheestään tapauksissa, joissa maahanmuuttajavanhemmat otetaan säilöön. Kun vanhempiensa luona pysyminen on lapsen

⁶⁷ Cazenave, Pierre, *Protecting Migrant Children in a Freedom of Movement Area, Transnational monitoring of return procedures involving Romanian and Bulgarian migrant children in Greece and France*, Terre des Hommes, joulukuu 2012, s. 42.

⁶⁸ 4. PROTECT-asiantuntijakokous, Riika, toukokuu 2014, esityksen pitäjänä Christoph Braunschweig, Swiss Foundation of the International Social Service.

⁶⁹ Lapsen oikeuksien komitea, General Comment No. 6 (2005), 61 kohta.

⁷⁰ Lapsen oikeuksien komitea, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Yleiskeskustelun päivä, 2012, s. 23.

⁷¹ Euroopan pakolais- ja ihmisoikeusjärjestöjen neuvottelukunta, Pelastakaa lapset, *Comparative Study on Practices in the Field of Return of Minors, Final Report*, Euroopan komission sisäasioiden pääosasto, HOME/2009/RFX/PR/1002, 2011, s. 14, 73–78.

⁷² Cleveland, Janet, Psychological harm and the case for alternatives, University of Oxford, Refugee Study Centre, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation*, Issue 44, syyskuu 2013, s. 7–8. Kotsioni, Joanna, Aurélie Ponthieu ja Stella Egidi, Health at Risk in Immigration Detention Facilities, University of Oxford, Refugee Study Centre, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation*, Issue 44, syyskuu 2013, s. 11–13.

edun mukaista, säilöönnotolle vaihtoehtoisia turvaamistoimia on harkittava koko perheen osalta.⁷³

Säilöönnotolle vaihtoehtoisia turvaamistoimia ovat ilmoittautumis- ja raportointivelvollisuus, matkustusasiakirjojen haltuunotto, vakuuden antaminen tai takaajan nimittäminen, asuinpaikkaa koskevat velvoitteet, asianhallinta tai valvottu vapauttaminen, yhteisövalvonta, sähköinen valvonta tai kotiaresti. Eri maiden kokemukset vaihtoehtoisten turvaamiskeinojen toimivuudesta ovat yleensä myönteisiä, ja ne ovat myös kustannuksiltaan säilöönnottoa edullisempia. Turvapaikanhakijat noudattavat tavallisesti heille säilöönnoton vaihtoehdoksi asetettuja vaatimuksia.⁷⁴ Tarkoituksena on se, että palautettavien henkilöiden valvonta säilöönnoton kautta korvataan hallinta- ja valvontaprosessilla, joka kunnioittaa kyseisen henkilön ihmisoikeuksia ja on myös valtion kannalta kustannustehokkaampi tapa.⁷⁵

Vähimmäisvaatimukset, joita valtioiden tulee noudattaa alaikäisten maahanmuuttajien säilöönnotoissa⁷⁶

- Maahanmuuttajalasten vapaudenriiston on oltava tilapäinen ja kestoltaan mahdollisimman lyhyt riippumatta siitä, ovatko he ilman huoltajia.
- Maahanmuuttajien säilöönnotokeskukset on pidettävä erillään vankiloista, eivätkä ne saa olosuhteiltaan muistuttaa vankiloita.
- Lasten säilöönnotokeskuksissa on oltava lastensuojeluviranomaisia, jotka ovat saaneet lasten hoitoon ja suojeluun liittyvää erityiskoulutusta.
- Vapaudenriiston kohteeksi joutuneita lapsia ja nuoria on pidettävä erillään aikuisista, paitsi silloin kun katsotaan olevan lapsen edun mukaista menetellä toisin (CRC, 37 artikla, c alakohta). Säilöönnotokeskusten on huolehdittava siitä, että lapsilla on mahdollisuus pitää säännöllisesti yhteyttä perheenjäseniinsä ja ystäviinsä.
- Keskusten on varmistettava säännöllinen ja luottamuksellinen yhteydenpito oikeus- ja konsuliedustajien kanssa.
- Vaikka lapsi oleskelisi säilöönnotokeskuksessa vain väliaikaisesti, hänelle on taattava täydelliset taloudelliset ja yhteiskunnalliset oikeudet esimerkiksi koulutukseen, terveydenhuoltoon, virkistystoimintaan, ruokaan, veteen ja vaatetukseen.
- Valtioiden on taattava, että käytössä on riippumattomia mekanismeja, joilla säilöönnottilojen, myös riippumattomien toimijoiden ylläpitämien, olosuhteita tarkistetaan ja valvotaan.

Palauttamista edeltävät valmistelut

Palauttaminen on valmisteltava perusteellisesti kaikkine tarvittavine arviointineen ja suojelutoimineen, jotta voidaan varmistaa palautettavan henkilön ihmisarvon ja oikeuksien

⁷³ Lapsen oikeuksien komitea, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Yleiskeskustelun päivä, 2012, s. 23–24.

⁷⁴ Lapsen oikeuksien komitea, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Yleiskeskustelun päivä, 2012, s. 24. Edwards A., *Back to Basics, The right to liberty and security of the person and “alternatives to detention” of refugees, Asylum-Seekers, Stateless Persons and Other Migrants*, UNHCR Legal and Protection Policy Research Series, PPLA/2011/01.Rev.1, 2011. International Detention Coalition, *There are Alternatives, A handbook for preventing unnecessary immigration detention*, 2011. Yhdistyneet Kansakunnat, erityisedustajan raportti maahanmuuttajien ihmisoikeuksista, François Crépeau, A/HRC/20/24, 2.4.2012, s. 6.

⁷⁵ Cleveland, Janet, *Psychological harm and the case for alternatives*, University of Oxford, Refugee Study Centre, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation*, Issue 44, syyskuu 2013, s. 42–43, s. 43.

⁷⁶ Lapsen oikeuksien komitea, *The Rights of All Children in the Context of International Migration, Background Paper*, Yleiskeskustelun päivä, 2012, s. 24–25.

kunnioittaminen sekä turvallisuus ja tehdä palauttamisesta henkilölle myönteinen kokemus, joka tarjoaa hyvät näkymät myös tulevaisuutta ajatellen.

Kun palauttaminen katsotaan lapsen edun mukaiseksi, on suositeltavaa, että kullekin lapselle laaditaan ennen palauttamista henkilökohtainen palauttamis- ja uudelleenintegroitumissuunnitelma, jotta jokainen palauttamisen vaihe voidaan suunnitella erikseen valmisteluista majoittamiseen, uudelleenintegroiintiin ja seurantaan, sekä lapsen tarpeet ja asianmukaiset tukipalvelut voidaan määritellä jo etukäteen. Lapsen palauttamisen jälkeisen yksityiskohtaisen hoitosuunnitelman lisäksi palauttamis- ja uudelleenintegroitumissuunnitelmassa on kiinnitettävä asianmukaista huomiota lapsen hoitojärjestelyjen ja tukipalvelujen jatkuvuuden varmistamiseen kohdemaasta palauttamismaahan. Huomioon on otettava seuraavat seikat:

- **Opetuksen ja ammatillisen koulutuksen jatkuvuus:** Lapsi voi joutua palaamaan lähtömaahan ennen koulun tai ammatillisen koulutuksen päättymistä. Ennen lähtöä on tärkeää varmistaa, että lapsi saa todistukset kaikesta kohdemaassa suorittamastaan koulutuksesta. On tärkeää, että lapsella on mahdollisuus suorittaa koulunsa tai erityisopintonsa loppuun ennen palauttamista, mikäli tämä ei ole vastoin lapsen etua.
- **Terveystukipalvelujen ja sairaanhoidon jatkuvuus:** Lapsi on voinut käyttää kohdemaassa säännöllisesti terveyden- ja sairaanhoidon palveluja. Ennen palauttamista on olennaisen tärkeää varmistaa hoidon jatkuvuus tai sopivien vaihtoehtojen löytyminen.
- **Holhousjärjestelyjen jatkuvuus:** Jos lasta ei palauteta vanhemmilleen tai ensisijaiselle huoltajalleen, on varmistettava holhousjärjestelyjen jatkuvuus.

Palauttamista valmisteltaessa lapsen tai nuoren on saatava lähtömaassa olennaista opetusta ja valmennusta, jotta hän pystyy elämään aikuistuttuaan itsenäistä elämää sekä hankkimaan elantonsa niin, että palauttaminen on hänelle myönteinen kokemus ja kestävä ratkaisu. Opetukseen ja valmennukseen kuuluvat elämäntaidot ja sosiaaliset taidot, akateeminen ja ammatillinen koulutus sekä yrittäjyyteen ja neuvottelutaitoihin valmentaminen. Kohdemaan kielen opiskelun lisäksi on ratkaisevan tärkeää, että palautettavat nuoret hallitsevat palauttamismaan ja -yhteisön kielen tai kielet.⁷⁷

Palauttamista edeltävä neuvonta on tärkeää. Palauttaminen voi aiheuttaa lapselle merkittävästi ahdistusta ja huolta, vaikka sen katsottaisiinkin olevan lapsen edun mukaista. Mahdollisuus saada palauttamista edeltävää tietoa ja neuvontaa sekä psykososiaalista tukea voi auttaa lasta vahvistamaan itseluottamustaan, turvallisuudentunnettaan sekä vaikutusmahdollisuuksiaan palauttamista ja sen jälkeisiä vaihtoehtoja ajatellen.

Siirtovaihe

Ilman huoltajaa olevat lapset, jotka palautetaan turvapaikkahakemuksen hylkäämisen jälkeen ja jotka osallistuvat tietyn vapaaehtoisen paluun ohjelmaan, saatetaan tavallisesti palauttamismaahan. Saattajan avulla voidaan varmistaa, että lapsi pääsee turvallisesti perille vastuullisten viranomaisten ja holhoojan tai huoltajan huomaan. Ilman huoltajaa olevien lasten

⁷⁷ Gladwell, Catherine ja Hannah Elwyn, *Broken Futures: Young Afghan asylum seekers in the UK and in their country of origin*, Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto, Policy Development and Evaluation Service, New Issues in Refugee Research, Research Paper No. 244, elokuu 2012, s. 48.

saattamisen tulisikin olla yleissääntönä kaikissa palauttamisissa, myös Euroopan unionin sisällä tapahtuvissa sekä palauttamisissa turvallisina pidettäviin lähtömaihin.⁷⁸

Palauttamisen jälkeinen uudelleenintegroitumisvaihe

Palauttamisen jälkeisten tukiohjelmien päätavoitteena on suojella alaikäisiä palautettavia henkilöitä, varmistaa heidän oikeuksiensa turvaaminen sekä tehdä palauttamisista kestäviä. Ne ovat olennaisen tärkeitä, jotta palauttamisesta voidaan tehdä myönteinen, rakentava ja onnistunut kokemus.

Jotta palauttaminen tapahtuisi aina kestävästi ja lapsilähtöisesti sekä lapsen oikeuksia kunnioittaen, on tärkeää ottaa huomioon seuraavat seikat: Kohdemaan viranomaisten, palauttamisen täytäntöönpanevien yhteistyökumppanien ja palauttamismaan tärkeimpien verkostojen on tehtävä yhteistyötä, jotta voidaan varmistaa palautettavien alaikäisten henkilöiden laadukkaan hoidon, tuen ja avun jatkuvuus sekä neuvontapalvelut palauttamisen kohdemaassa. Tällainen kansainvälinen yhteistyö on tärkeää myös palauttamisohjelmien valvonnan ja arvioinnin kannalta, erityisesti uudelleenintegroitumisen tuen ja menettelyjen sopivuuden sekä kestävyuden osalta. Asianmukaista huomiota on kiinnitettävä palautettavien henkilöiden näkemyksiin sekä sen varmistamiseen, että hoitojärjestelyjä ja tukipalveluja arvioidaan ja tarpeen mukaan myös muutetaan aika ajoin.⁷⁹

Valvonta ja arviointi

Palauttamisen jälkeinen valvonta on välttämätöntä palautettavien henkilöiden suojelemiseksi ja heidän oikeuksiensa turvaamiseksi. Valvonnassa on kiinnitettävä huomiota seuraaviin seikkoihin:

- viranomaisten ja palveluntarjoajien sekä palautettavan henkilön välisen vuorovaikutuksen laatu lähtö- ja kohdemaassa
- palauttamista edeltävien valmistelujen sekä lapsen saatavilla olevien tietojen ja neuvonnan laatu
- odotus- ja säilöönnottoalueiden olosuhteet tarpeen mukaan
- palautettavista henkilöistä rekisteröidyt tiedot sekä heidän toimittamiensa asiakirjojen läpinäkyvyys ja laatu
- hoito-, suojelu-, terveys- ja koulutuspalvelujen sekä huoltajuuden jatkuvuus tarpeen mukaan
- lapsen huolenpidon laatu ja lapsen suhteet vanhempiin tai muihin huoltajiin
- palautettavan henkilön sosiaalinen ja taloudellinen tilanne, henkilölle tarjottava tuki hänen siirtyessään kohti aikuisuutta ja itsenäistä elämää sekä lapsen integroituminen yhteisöön palauttamisen jälkeen

⁷⁸ Euroopan muuttoliikeverkosto, *Programmes and Strategies in the EU Member States Fostering Assisted Return to and Reintegration in Third Countries*, maaliskuu 2011, s. 67.

⁷⁹ Euroopan muuttoliikeverkosto, *Programmes and Strategies in the EU Member States Fostering Assisted Return to and Reintegration in Third Countries*, maaliskuu 2011, s. 77.

- alaikäisten palautettavien henkilöiden mahdollisuus käyttää ilmoitus- ja valitusmekanismeja, jotka tukevat heitä oikeuksiensa vaatimisessa palauttamisen jälkeen.⁸⁰

Valvonta on suoritettava aika ajoin pitkällä aikavälillä, ja alaikäisen palautettavan henkilön on itse saatava osallistua valvontaan muun muassa itsearviointien kautta. Valvonnassa on arvioitava palauttamisen tuloksia lapsen ihmisoikeuksien sekä lapsen laadukasta hoitoa, hoidon jatkuvuutta, turvallisuutta sekä lapsen elämää, henkiinjäämistä ja kehitystä ohjaavien periaatteiden valossa. Kansalliset lastensuojelujärjestelmät ja siirtomekanismit ovat tärkeitä sen varmistamisessa, että valvonta toteutetaan asianmukaisesti ja sen yhteydessä tehdyt havainnot otetaan huomioon, jotta alaikäistä palautettavaa henkilöä koskevia hoitojärjestelyjä ja muita tekijöitä voidaan tarvittaessa muuttaa viipymättä.⁸¹

⁸⁰ Podeszfa, Leana ja Friederike Vetter, Post-deportation Monitoring: Why, how and by whom?, University of Oxford, Refugee Study Centre, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation*, Issue 44, syyskuu 2013, s. 68–69, s. 68. Katso: Euroopan komission oikeus-, vapaus- ja turvallisuusasioiden pääosasto, ['Comparative Study on Best Practices in the Field of Forced Return Monitoring'](#), marraskuu 2011. Katso myös: Pakolaisneuvosto, ['Between a rock and a hard place: the dilemma facing refused asylum seekers'](#), joulukuu 2012.

⁸¹ Podeszfa, Leana ja Friederike Vetter, Post-deportation Monitoring: Why, how and by whom?, University of Oxford, Refugee Study Centre, *Forced Migration Review, Detention, alternatives to detention and deportation*, Issue 44, syyskuu 2013, s. 68–69, s. 68. Katso: Euroopan komission oikeus-, vapaus- ja turvallisuusasioiden pääosasto, ['Comparative Study on Best Practices in the Field of Forced Return Monitoring'](#), marraskuu 2011. Katso myös: Pakolaisneuvosto, ['Between a rock and a hard place: the dilemma facing refused asylum seekers'](#), joulukuu 2012.

Kansainvälinen lastensuojelu:

käytännön opas sosiaali-, terveydenhuolto-, maahanmuutto- ja oikeusalan ammattilaisille

Tässä käytännön oppaassa on yleiskuvaus toimenpiteistä, joilla voidaan turvata lapsen ihmisoikeudet ja etu rajanylitystilanteissa. Opas on helppokäyttöinen työkalu sosiaalityöntekijöille, maahanmuutto- ja lainvalvontaviranomaisille sekä esimerkiksi asianajajille, holhoojille ja muille ammattilaisille, jotka työskentelevät maahanmuuttajalasten parissa.

Rajanylitystilanteissa olevia lapsia koskeva kansainvälinen puitelainsäädäntö on vahva. Siinä on määritetty lapsen turvallisuuden, hyvinvoinnin ja kehityksen varmistamista koskevat vaatimukset lapsen kansalliseen alkuperään tai maahanmuuttajastatukseen katsomatta. Kaikkia näitä standardeja koskee YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, joka tarjoaa vankan perustan lasten edun turvaamiselle. Yleissopimus auttaa sosiaalityöntekijöitä ja viranomaisia luovimaan kansainvälisten, eurooppalaisten ja kansallisten lakien viidakossa, kun lapsen etu täytyy arvioida ja määrittää kestävä ratkaisun löytämiseksi ja täytäntöönpanemiseksi.

Tässä käytännön oppaassa standardit on muunnettu vaiheittaisiksi ohjeiksi arviointi- ja päätöksentekoprosesseihin rajanylitystilanteissa. Valtioiden viranomaiset ja palveluntarjoajat joutuvat usein työskentelemään yli rajojen, ja heillä on oltava hyvä yhteysverkosto sekä selkeät menettelyt rajat ylittävien tapausten arviointiin, päätöksentekoon, siirtämiseen ja palvelujen tarjoamiseen.

Tämä käytännön opas perustuu tiettyjä avainaiheita koskeviin suuntaviivoihin, jotka tarjoavat yksityiskohtaisempia tietoja. Käytännön oppaan sisältö on luettavissa myös Internetissä kansainvälisen lastensuojelun portaalissa (Transnational Child Protection Portal), jossa on lisäksi tietoja maahanmuuttajalasten kanssa ja puolesta työskentelevistä ammattilaisista ja viranomaisista.

Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö, 2015
www.childcentre.info